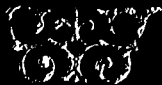

И. НАЗАРБАЕВ

Абай турағы сөз
Сөво об Абас
Word on Abay

Н. НАЗАРБАЕВ

Абай туралы сөз
Слово об Абае
Word on Abay

Н. НАЗАРБАЕВ

Абай туралы сөз
Слово об Абая
Word on Abay

АЛМАТЫ "РАУАН" 1995

Назарбаев Н. Абай туралы сөз. Алматы:
“Рауан”, 1995. 160 бет.

ISBN 5-625-03133-9

Н $\frac{4301000000 - 076}{404(05) - 95}$ без.объявл.

ISBN 5-625-03133-9

© Назарбаев Н., 1995

Абай
туралы
сөз

АБАЙ ТУРАЛЫ СӨЗ

**Қазақстан Республикасының
Президенті Н. Назарбаевтың
баяндамасы**

**Ардақты отандастар!
Қадірлі меймандар!**

Бүгін — ұлы мереке. Халқымыз ең аяулы перзенті мен ең дана ұстазына мәңгі өшпес махаббатын білдіруге жиналып отыр. Оның дүниеге келгеніне әр он жыл толған сайын осылай бас қосып, өткеніміз бен кеткенімізді, жеткеніміз бен жетпегімізді бір сарапқа салып алу әлдеқашан әдетімізге айналған. Соның әрқайсысында Абайдың аты жаңаша асқақтап, халқымыздың мәртебе-мерейі

жаңа биікке көтерілумен келеді. Бір кезде абзал ақынымыздың асыл мұрасының таптық идеология табанында тапталып қалмай, жаңа ұрпақтармен бірге жасайтын мәңгілік құбылысқа айналғанына қуандық. Кейін оның қадір-қасиетінің өз аумағымызбен шектеліп қалмай, іргелес халықтар мен елдерге де кеңінен танымал бола бастағанына масаттанып, марқайдық. Ал бұл жолғы сүйінішіміздің жөні тіпті белек. Ол үшін бір-бірімізді қуана құттықтап, бір-бірімізден шүйліге сүйінші сұрасақ та, ешқандай ерсілігі болмас еді.

Абайдың әуелден-ақ әкенің баласы болмай, адамның баласы болуды армандағаны белгілі. Бұл жолғы тойдың төріне сол көксеген мұратына жетіп, барша әлемге аты қадірлі, сөзі өтімді, пікірі қымбат Адамзат Ардағы, Адамзат Ақыны, Адамзат Ақылманы болып көтеріліп отыр. Бұл жолғы салтанаттың

Алматы мен Семейден, Қарауыл мен Жидебайдан басталмай, Батыс пен Шығыстың іргелі елдерінен, Еуропа мен Азияның ең беделді мемлекеттерінен, Мәскеу мен Стамбул, Париж бен Пекин сынды әлеуметтік астаналардан басталғаны да — соның айғағы. Бұл — бүкіл планетамыздың мәдени-рухани тынысын жүйелеп отырған аса беделді халықаралық ұйым — ЮНЕСКО-ның біздің жеке өтінішімізді ыстық ықыласпен қабылдап, мұндай шаруаның қалыптасқан жылтзбелік үрдісін алғаш рет бұзып, оны дүниежүзілік деңгейде өткізуді өзінің биік құзырына алуға шешім қабылдағанының арқасы.

Біз бұны енді ғана тәуелсіздік алып, адамзат қауымдастығының тең құқылы мүшесі ретінде енді ғана санатқа кіре бастаған ежелгі халқымыз бен жас мемлекетімізге көрсетілін отырған үлкен ықылас, биік саяси-рухани қолдау деп бағалаймыз. Күллі қазақстандықтар-

дың атынан ЮНЕСКО ұйымына, оның бас директоры, бүгін ортамызда отырған аса сыйлы мейманымыз, көрнекті қоғам қайраткері, әлемге мәшһүр ақын, аса қадірменді Федерико Майор мырзаға шын жүректен шексіз ризашылығымызды білдіруді айырықша парыз санаймын. Сондай-ақ, Абай мерекесін атап өткен, атап өтпек, мұрасын насихаттауға белсене үлес қосып жатқан, бүгінгі салтанатқа өздерінің беделді өкілдерін жіберіп отырған барлық мемлекеттер мен халықаралық ұйымдарға шын жүректен алғыс айтамыз. Бұл демократия мен гуманизм мұраттарының әлемдік кеңістікте түбегейлі жеңістерге жетуінің нәтижесінде қалыптаса бастаған жаңа рухани ахуалдың айқын айғағы деп білеміз. Ағайын бір өліде, бір тіріде деген осы. Қуанышы мен қайғысы ортақ рухани бауырмалдықтың әлемдік деңгейде орныға бастауы біздің ертеңге деген сенімімізді нығайта түсері хақ.

„Елдестірмек елшіден, жауластырмақ жаушыдан“, — дейді қазақ. Ақ пейіліміз бен адал ниетіміздің асыл көрінісіндей Абайымыздың әлемдік татулық пен ынтымаққа өз үлесін қосатын рухани мәмлегерлігіне кіріскеніне ерекше тәнті боп отырғанымызды да жасыра алмаймыз, ері елінің атын шығарады, елі ерінің атын шығарады деген де осы. Біз бүгінгідей тарихи кезеңде, адамзаттық қауымдастыққа енді танылып, сенімді ықпалдас, сертке берік серіктес ретінде алғаш рет бой көрсете бастаған кезімізде беделімізді асырып, рухани бедерімізді айқындай түсетін Абайдай беліміз барлығына шүкірлік етеміз. Сондай беліміздің атын аспандата ұлықтай алатын еліміз барына да шүкірлік етеміз. Құдайдың бізді бұндай күнге жеткізгеніне де тәуба дейміз. Сондай кезеңде өмір сүріп, сондай ел мен сондай қоғамға жан-тәнімізбен қызмет ету маңдайымызға жазылғанына да мың

қайтара тәуба дейміз. Оны сезіну біздің үмітімізді нығайтып, жігерімізге жігер қоса түсетіні анық. Өйткені, Абайды Абай қылған қилы тарихтың қырық қатпар шындығы қазіргі біз бастан кешіп жатқан заманалық құбылыстармен тікелей жалғасып жатыр. Оның тағдыры мен рухани ізденістерінің қиыры мен шиырын, тұңғиығы мен тұтқиылын жіті пайымдап, дұрыс қорытынды шығара білсек, басымыздағы дәуренмен талай сабақтастықты танып, бүгінгі ахуалымызды да салихаландыра түсетін талай мән мен нәр таба алар едік. Абайдың сол заманда осылай толғанып, осылай жазбауы қандай мүмкін болмаса, біздің бұл заманда осылай қиналып, осылай әрекет етпеуіміз сондай мүмкін еместігін түсінер едік.

Қадірменді қауым!

Ерекше жағдай ерекше ізденістер мен ерекше әрекеттерге бастайтыны белгілі. Ерен талант пен ерен жігер де сон-

дайда керек. Әрдайым алға ұмтылып, биікке ұмсынған адамзат нәсілі ешқашан толас таппаған және таппайтын рухани күресіне адастырмас нысана, алжастырмас бағдар сілтеп бере алатын көреген көсем тұлғаларды әрдайым сусай аңсаған, әрдайым төбесіне көтере құрметтеген.

Өйткені, ақыл табылмай тұрып, ештеңе табылмайды. Ол жетілмей тұрып, ар-намыс шыңдалмайды. Ар-намыссыз азамат өзгелердің көсегесі түгілі өзінің көсегесін көгерте алмайды. Онсыз ұлттық сана мен ұлттық намыс та тұл. Онсыз қоғам дамудың даңғыл жолына түсе алмай, үйреншікті үрдістің солғын соқпағынан шыға алмай, заманалар шырғалаңында басы айналып, дағдарыс хал кешеді. Ондай дағдарыстан шығар жолды тарих пен табиғаттың айырықша пейілі түскен періште ниет, пайғамбар тектес перзенттері ғана сілтеп бере алады.

Абай да дәл сондай балағат заманда ғаламат тәуекелге бара алған ерекше парасат пен ерекше рух иесі. Соның арқасында ол бүгін күллі адамзаттың абыройы аласармас рухани сардарларының біріне айналып отыр. Оны туғызған дәуірді кеңінен қарастырмайынша, одан қалған мұраның тереңіне бойлай алмаймыз.

Ол — қазақ тарихының айырықша ауыр кезеңі еді. Жер шарының неғұрлым көп бөлігін иемденуге тырысқан империя Орталық Азияны көктей өтіп, шығыс пен күнгейге тереңдей енуді көздеген-ді. Сондай стратегиялық мақсаттың дәл өтінде тұрған ел Қазақстан болды. Басқадан айырылса да, одан айырылмау саясаты алғаш рет сол кезде бой көрсетті. Ел билеудің тарихи қалыптасқан ұлттық жүйесі біржола мансұқталды. Метрополияның өзіндегі билік түрлері күштеп енгізіле бастады. Әуелі қазақтың әр ұлысынан бірнеше

ергежейлі хандықтар құрылып, этнотерриториялық тұтастық бұзылды. Сосын әр хандықтың халқы мен жері ата-атаға, ру-руға бөлінетін жігімен ауыл-ауылға, болыс-болысқа бөлінді. Сөйтін, сойылған тоқтыдай ұшаланып-мүшеленген хандықтар дербестіктен айырылып, көрші губерниялардың құрамына күштеп кіргізіліп, кірме күн кешті. Одан хандықтар дуандарға бөлінін, бекзаттардың орнына патша үкіметі тағайындаған „сенімді қазақтарға“ басқартылды. Солай дәстүрлі ішкі жымдас-тық әбден жойылған кезде, ел, ауыл, болыс, уезд, облыстарға бөлінетін түзіліммен қайта құрылды. Ең төменгі ауыл мен болысты жергілікті атқамінерлер, уезд бен облысты патшаның әскери шонжарлары биледі. Осылай қазақтар өз жерінде өзі кірме боп қалды. Ұлттық түгілі рулық-тайпалық тұтастықтан ажырап, ауызбірліктен атымен жүрдай болды. Солай

қожыраған халық пен қоныс жоғарының нұсқауымен алты облысқа бөлініп, көршілес Сібір, Орынбор, Астрахан, Түркістан губерниясына, ал Маңғыстау әуелі Кавказ сырты, артынан Каспий маңы облыстарына бағындырылды. Сөйтіп, қазақтар бет-бетіне таратылып, бір халық бір ұлт, бір ел екенін атымен ұмытатындай күйге жеткізілді. Жер бетінде отаршылдық көрмеген халық кем де кем болғанмен, бір ғасырда осыншама көп реформаға ілініп, тоз-тоз болатындай тәлкекке ұшыраған халық ешқайда да жоқ шығар.

Бұның бәрі отарлық кеңістіктің тұрғындары тарихи қалыптасқан мемлекеттілігін қайтадан қалпына келтіре алмайтындай қып, оларды жер мен судың байырғы иелік құқынан біржолата ажыратуды көздеп, алдын-ала ойластырылған зұлым саясат еді. Қазір бізге өршелене өшігіп жүрген алтын мон-

шақты саяси қырғилар мен әншейін айтаққа ерген әулекілердің жаңа бағдарламалары қай кездегі „саяси қоңсық“ екендігін осыдан-ақ айыра беруге болады. Ондайлар көршілерінің жерін тоз-тоз қып бөлін әкетіп, өзін салпақтатып малға салып, ата қонысынан табылып жатқан байлықтан соқыр тиын да татырмай, талтандап қалған дәуренді әлі де көксейді. Сондай кейбір кекімелердің өзі ұлы мәдениет жасаған ұлы елдің атын малданып, өзгелерге өнеге көрсеттім деп, өз абыройын өзі түсіріп жататынын қайтерсің?! Ондай ұрдажықтар ол кезде де аз емес еді. Ел мен жерді ойрандағандарын былай қойып, сананы да уландыра бастады. Тілін, дінін, тұрмыс-салтын менсінбеуге, ата кәсібі мен тарихын ұмытуға, өзінен өзі қорланып, өзгенің зорлығына бауыр басуға ынталандыратын әзәзіл саясат ерекше мүттәйімдікпен жүзеге асырыла бастады.

Бұратаналану деп аталатын жексұрын құбылыс солай өрбіді. Қармаққа ілінген жемге жүгірген шабақтай шошандаған бұратана сана өзін өзі отқа түсіретін көзсіз көбелек дәурен орнатты. Тұтастық пен ынтымақ ұмытылды. Санап алып оқытып, санап алып қызметке іліктіру бір жағынан орыстандыруды, екінші жағынан бақастық пен ішкі араздықты күшейтуді көздеді. Басқаны былай қойғанда, ағартушылықтың өзіне арам-за сипат берілді. Бір ғасыр бойына жантәсілім жау жағаласпен келген ереуілшіл халыққа енді әлгіндей қамқорсыған айла-шарғының қақпаны құрылды. Кітаптан гөрі зеңбіректі, мектептен гөрі әскери бекіністерді көбейтіп жатқан өкіметтен сескенгендер аяқ жетпес шөлдерге шегінді. Сескенбегендер саяси итаршылыққа жүгініп, есіктегі жалшылыққа пейіл болды. Шұрайлы жерлер, шырайлы кәсіп пен қызмет орталықтан әдейі көшірілін әкелінгендер-

ге ғана бұйырды. Шетаймақтардың дамуына бөлінетін қаржы түп-тұтасымен сырттан қоныстанушыларға жұмсалды. Ал бұратаналарды да оқуға тартпақ болғандар, патша сарайы ұлықтарының біреуінің дала губернаторына ашық жазғанындай, „шектен шыққан адам сүйгіштік“ деп келеке етілді. Егер осы ғасыр басында қазақтардан да санаулы оқығандар шығып, орысша сауат ашқандар бір процентке жетсе, оған мансапқор дала дәулеттілері мен оқу-білім аңсаған түздіктердің өз қаражаты жұмсалды.

Жан иесі жарыққа талпынбай тұра алмайды. Өз-өзінен жойылып кетуге пейіл еш мақұлық жоқ. Халық та солай. Қанша зорлық көрсе де, зомбылық көрсе де үмітін үзбейді. Өзіндей жұрттардың қолы жетіп жатқанға өз қолын да жеткізбек боп тырысады. Тап сондай дәме бұдан сегіз ғасыр бұрын біздің бір жерлесімізді ғылым іздетіп,

кунгей Азияға сабылтқан еді. Өткен ғасырда да тап сондай талап тұлпарларын ерттеп мінгендер шыға бастады. Бір кездегі әл-Фарабидің жанқиярлық талабын араб халифатының әкелік қамқорлығы деп қалай айта алмасақ, өткен ғасыр соңындағы дала азаматтарының білім жолындағы нар тәуекелін де патшалық самодержавиенің әкелік қамқорлығына жатқыза алмаймыз. Шет аймақтардағылардың да сауатын ашып, білімге тартудың жүйелі саясаты болды. Бірақ, ол біздің даламызға осы ғасырдың екінші он жылдығынан бастап ене бастады. Демек, оған дейінгі оқу-білімге ұмтылу ұлттық болмысымыздың етене зәруліктерінен туындаған рухани жанқиярлық. Бір экономикалық-қоғамдық үрдістің дәурені әбден таусылып, екінші бір экономикалық-қоғамдық үрдістің әбден орныға бастағанын байқаған ұлттық сананың тарихи дамуды өзінше пайымдаған ете-

не көрегендігі. Ондай құбылысты айдалаға апарып телу әбестік болар еді. Ұлттық рухани өміршендігіміздің тереңіне бойлай пайымдаудан әдейі жалтару болар еді. Ондай көзқараспен қарасақ, Абай сынды алып тұлғалардың кемеңгерлік болмысына атымен маңайлай алмас едік.

Абайдың адам көрмеген жанқиярлығы мен ерен құбылыс саналардай ерекшелігі — отаршыл кемсітушілік бар жерде болмай қоймайтын тайсалудың орнына тайталасты, жиренудің орнына үйренуді, жарамсақтықтың орнына жарастықты, мансап қуған баққұмарлықтың орнына білім қуған бәсекені сіңістіріп, ұлтымыздың рухани қайсарлығын атымен жаңа қасиеттерімен байытқандығы.

Өйткені, қалқына жаны шындап ашитын қайраткер орға жығатын емес, ерге бастайтын жол сілтейді.

Абай да ақыл айтпас бұрын қилы заманның бар қитұрқысын өз басынан

өткеріп көрді. Оның сол кездегі еуропа-лық саяхатшылардың аузынан „дала Цицероны“ деген атақ алған, шонжар әкесі ескі мен жаңаға бірдей жорға болды. Ел жақсылары мен патша әкімшілігіне сөзін бірдей өткізе білді. Сондай аса ақылды, көреген әке баулыған ұғымтал жас медреседе мұсылманша, мектепте орысша қатар оқып жүрген жерінен ауылға қайтарылып, билікке араласады. Ру мен ру, ескі үрдіс пен жаңа үрдіс, рулық-тайпалық психология мен самодержавиелік отаршылдық бетпе-бет шарпысқан тартыс пен таластың ортасында жүріп, есесі кетіп жатқан елінің жоғын жоқтауға күш салды. Бірақ, еңбегі зая кетті. Қандастары қызғанышпен, отаршыл ұлықтар сенімсіздікпен қарады. Қапа болған жігерлі азамат билікті тастап, ақындықтың соңына біржола түсті. Қалған жиырма жыл ғұмырын тек қана оқып білуге, тек қана шығармашы-

лыққа жұмсады. Ол еңбегі, енді, міне, адамзат ақыл-ойының асқаралы тұлғасына айналдырып отыр. Ақын Абай қазақтың суырып салма поэзиясын шын мәніндегі реалистік жазба поэзияға айналдырды. Бұрын-соңды көтерілмеген тақырыптарды көтерді. Бұрын-соңды үрдіске еңбеген жанрларды үрдіске енгізді. Сырт сипаттау, сырт дәріштеуді қойып, адамның ішкі жанына үңілетін, болмыстың тұңғиық қалтарыстарын ашатын аса мәнді философиялық-әлеуметтік лирика туғызды. Шығыс поэзиясына тән нәзіктік, әуезділік, ойнақылық батыс әдебиетіне тән жіті зерттеуші зердемен байыды.

Егер Абай болмаса, осы ғасырдың басында-ақ азаматтық кемелділікке, суреткерлік салихалылыққа, стильдік әр алуандыққа, заманмен бірге аттап, замандаспен мұңдас бола алатындай әлеуметтік пайымға ие болған жазба әдебиет мектебі: шын мәніндегі Абай

мектебі қалыптаспас еді. Мағжан Жұмабаев, Бернияз Күлеев, Шәңгерей Бөкеев, Шәкәрім Құдайбердіұлы лирикасында, Әлихан Бөкейханов, Ахмет Байтұрсын-нов, Ғұмар Қарашев, Халел Досмұханбетов, Мұхамеджан Сералиндердің саяси-ғылыми көсемсөздерінде, Сұлтанмахмұт Торайғыров, Спандияр Көбеев, Міржақып Дулатов, Жүсіпбек Аймауытов шығармаларында бар бітімімен көрінген бұл мектеп Абай жүйелеген жаңа ұлттық-эстетикалық әлемнің қаншалықты сындарлы екендігін айқын танытты. Түп бастауы осы кәусар бұлақтан басталған көп салалы, көп жанрлы көркем әдебиетіміз ХХ ғасыр зобаландары тұсында өз халқына зор рухани медет болды. Тек өз жұртын ғана емес, бұрынғы кеңестік кеңістіктегі, тіпті әлемдік деңгейде талғампаз қауымның сусынын қандыра алатын рухани нәр тауып бере алды. Біз бұның бәрі үшін де бір жарым ғасыр бұрын эстетикалық ойдың

тың жазирасына батыл аттаған Абайдың қайсар талантына қарыздармыз.

Абай Құнанбайұлының әлемдік санадан өз орнын алатындай елеулі құбылыс болуы тек оның әдеби ізденістерімен шектелмейді. Әдебиет — Абайдың күллі дүниелік болмысқа, адами, ұлттық, кісілік, тарихи, заманалық болмыстарға бойлайтын кәусар дариясы; ежелгі дүниеден мәңгілікке дейін көл-көсір көсіліп жатқан рухани әлемге, рухани ғарышқа, универсиум деп аталатын ғалами дүниенің ғажайып қиырларына шегер бір жағынан азапты, бір жағынан ләззатты сапарының бастау қақпасы, әрі тереңге бойлап, кемелге ұмтылар талпыныстарының алтын баспалдағы болды. Абайдың ойшылдық қарымы мен зерттеушілік тегеурінін де өз заманының шым-шытырық қайшылыққа толы шындығы белгілеп берді. Сол шытырманнан шығар жол іздеп жүріп, ол өз халқының ұлттық бітімін жан-жақты

пайымдады. Оның басындағы тақсіретті егжей-тегжейлі талдады. Сөйтіп, кеселіпе дауа, келешегіне бағыт қарастырды. Халқына қамқор, ұлтына жанашыр болам деп жүріп, күллі адамзатқа мейірбан гуманистік өреге көтерілді. Кісі мен кісінің де, халық пен халықтың да арасында бола беретін кикілжіндердің бәрінен жоғары тұра білді. Ұлықтарды ұнатпағанымен, көрші орыс халқына, басқа да халықтарға зор ілтипатпен қарады. Патшалық билікті мансұқтағанмен, ұлы орыс мәдениетінен тәлім алды. Аз халықты да, көп халықты да бауырластыратын рухани ықпалдастық деп түсінді. Адамға адам баласының бәрін дос санады. Оны батысқа, шығысқа, алысқа, жақынға бөлмей, біртұтас құбылыс ретінде қарастырды. Дала өмірін түзету үшін толассыз жетіліп, толассыз шыңдалып жатқан адамзаттық қауымдастықтың тыныс тірлігіне үңілу қажет болды.

Сөйтіп, ол өз дәуіріндегі өз жұртының әлеуметтік болмысымен шектелмей, оны қалай сауықтыру мен сауаттандырудың амалын іздеді. Өз пайымын ортаға салды. Ол қазақ зиялыларының осы ғасыр басындағы әлеуметтік прогреске талпынысына айта қаларлықтай ықпал етті. Онымен қоймай, қазақтың жиырма-сыншы ғасырдағы қоғамдық санасына тікелей әсерін тигізе алды. Абайдың әлеуметтік ойшылдығына тереңірек уңдетін түс — қазіргі кезең. Қоғамымызда түбегейлі өзгерістер болып жатқан бүгінгі күндер.

Осы тұрғыдан келсек, дала философы халқына жаны ашу деген онымен қосыла жылау емес, оған өзін өзі шыңдаудың сара жолын айқындап беру деп түсінгені ешқандай күмән туғызбайтын басы ашық мәселе.

Абайды мұндай нартәуекелге бел буғызған, оның осыншалық намысын қайраған қазақ даласындағы

кемсітушілік саясат пен оның шашбауын көтерген әлеуметтік көлгірлік еді. Оларды жағадан алып, жағаласа кеткеннен мән шықпайтынын түсінді. Кенесары көтерілісі аяқталар кезде дүниеге келген сәби бесіктен белі шықпай жатып, дербес ел болудан біржола күдер үзіп, бөтеннің көсеуін көсеп, дәреже іздегендердің қырқылжың қырқысын көріп өсті. Тәуелділік мызғымастай боп орнығып, болары болып қойғаннан кейін аңғал халықты босқа арандату парасаттылыққа жатпайтынына көзі жетті. Есе қайтарудың жолы бар ма? Бар.

Абайға айтқызсаңыз: әуелі мал тап,— дейді. Әйтпесе: „қарны аш кісінің көңілінде ақыл, бойында ар, ғылымға құмарлық қайдан тұрсын?“.. Мал тапса, қарын тояды. Онан соң білім, өнер керек екен...”

Өнер-білімді қайдан іздеген жөн?

Абайға айтқызсаңыз: „орысша оқу керек, хикмет те, мал да, өнер де, ғылым

да — бәрі орыста зор... Орыстың ғылымы, өнері — дүниенің кілті. Оны білгенге дүние арзанырақ түседі".

Естір құлақ тосырқай тыңдар тосын жауап. Тым пайда қуған, бақ қуған утилитарлық көзқарас емес пе? Мұндай ақылдың патша ұлықтары таратып жүрген пікірден несі өзге? Ұлық жалба тымақты түз адамын кемсіте беруді көздейді. Абай тезірек тең етуге асығады. Оның ұғымында сол астам ортаның „залалынан қашық, пайдасына ортақ болу үшін де оқуын, ғылымын білмек керек... Сен оның тілін білсең, көкірек көзің ашылады. Әрбіреудің тілін, өнерін білген кісі онымен бірдейлік дағуасына кіреді де, аса арсыздана жалынбайды". Сонда бұдан шығатын қорытынды: кемсінгеннен мәдениетін меңгеріп, қомсынғаннан білімінді асырып қана есе қайтара аласың. Әйтпесе, аз бен көптің, күшті мен әлсіздің арасында басқаша теңдік болуы еш мүмкін емес екен.

Әншейін қиқарлықтай көрінетін бұл қағидасын Абай өз өмірімен дәлелдеп шыға алды. Ай даладағы кніз туырлықты ауылда жатып, орыс классикасын түгелге жуық оқып қана қоймай, шетінен қазақшаға аударып, ел арасына насихаттатумен шұғылданды. Ол аз болғандай, орыс тілі арқылы Байрон, Гете, Шиллер, Лесаж, Дюма, Мицкевичтерді зерделеп, қазақша сөйлетуге тырысты. Тіпті, көне грек, ежелгі рим дәуірлеріне тереңдеп, Аристотель мен Сократтан бастап, Спиноза мен Спенсерге дейінгі аса көрнекті ойшылдарды шұқшия зерттеді. Дарвинді ақтарып, жаратылыстану жетістіктерімен танысса, Нью Йорк университетінің профессоры Джон Уильям Дрепердің еңбектеріне ден қойып, Еуропаның ақыл-ой дамуының тарихына, католицизм мен ғылымның арасындағы қарым-қатынас тарихына қанықты. „Менің қағбам енді Батысқа ауысты“, — деуі де сондықтан еді.

Сезімтал ақын, сергек ойшыл ғұлама дала тіршілігін өзге дүние тіршілігімен салыстыра зерттеп барып түсінгісі келді. Бала кезінен таныс араб, парсы тіліндегі кітаптарды қайта ақтарып, шығыс поэзиясына, тарихына, философиясына соны көзқараспен қарап, жаңаша баға берді. Әсіресе Табарри, Рабғузи, Рашид-әд-дан, Бабыр, Абылғазы еңбектеріне ерекше зейін қойды. Шығыстық логика мен мұсылман құқығын үңіле зерделеді. Өз тұсындағы Кіндік Азия мен Күнгей Азияның мәдени-рухани өмірінен мейлінше хабардар отырды.

Абай зердесі тек сыртқы дүниеге ғана назар аударып қоймай, ұлттық болмысты пайымдайтын төл мұраларға да көңіл бөлді. Қорқыт, Асан Қайғы, Аталық, Сыпыра жыраулар, Қодантайшы, Қазтуған, Доспамбет, Шалкиіз, Марғасқа, Жиёмбет ақындар жырларындағы уайым мен жігер, Бұқар, Төле,

Қазыбек, Әйтеке өсиеттеріндегі өміршілдік — Абай дүниетанымының ең терең және етене қабаттары еді.

Оған турандық ғұламалар Қожа Ахмет Йассауи, әл Фараби, Жүсіп Баласағұн, Махмуд Қашқари, Мұхаммед Хайдар Дулати, Қадырғали Жалаири, Мухаммед ибн Кайс, Хусан аддин Баршынлегінің еңбектерін қоссаңыз — қазақ ақынының көп қабатты, көп атырапты дүниетанымына еріксіз қайран қалар едіңіз.

Екі алып құрылықты алтын кіседей айқара құшақтатып жатқан ежелгі сахарада қалыптасатын ғұламалық ой-сананың қаншалықты терең, қаншалықты кең қарымды, белгілі бір мәдениет, мектеп, ағым ауқымына тұтқындалмайтындай қаншалықты бостан әрі азат болатынына көзіңіз жете түсер еді.

Абайдың көзшоласы қандай ұланғайыр кең болса, таңданған, қызыққан, жиренген, құмартқан, алған әсерлері сон-

дай ұлан асыр, байқаған-түйген парасат-пайымы соншама терең еді.

Бірақ, оның мұншалық күрделі рухани әлеміне ерекше бір сындарлылық бітіріп тұрған әсер мен ой, сезім мен зерде, әуен мен бейне ара-жігін ажыратпай, ай құшақ қауып жататын шынайы адамилық, шынайы азаматтық кемелділік. Неге де болса, даму тұрғысынан қараған, диалектикалық серпін. Тоқмейіл тоғышарлыққа бой бергісі келмейтін шыншылдық пен уайым...

Азияның шетқақпай түкпірінде туып ескен түз ақынына мұндай рухани рационализм, адамгершіл максимализм қайдан бітіп жүр?.. Оның шығармаларына ол кезде Еуропаның өзі түгел мойындай қоймаған, адамды — басты тұлға, адамгершілікті — басты қасиет санайтын қайта өрлеу мұраттары, шын мәніндегі қайта құрушылық көзқарастар қайдан дарып жүр?

Оқыған кітаптан ба, заманнан ба, ортадан ба, күнде-күнде көз алдында көлендеп тұрған көңілсіз болмыстан ба?

Дұрысы — соңғысы. Қара басының өзі ел бағам деп, алыс-жұлыстан мезі болған, мыңмен жалғыз алысып, әбден қажыған саианы әсіресе сарғайтқан — дүние түгел өзгеріп жатса да, өзгермей қойған дала тірлігі, қыр тұрмысы еді. Далиған даланың қай қиырынан да көзге ұрып тұрған — мелшиген мешеулік еді. Соны әлі ұғып болмаған аңғал жұрт еді.

Күні кеше өзінен өзгенің бәріне күлетін ауылдастарын тыңдай жүріп „бізден басқаның бәрі антұрған, ең тәуір халық біз екенбіз“ деп ойлап қалған аңғал ұғыммен айналасына көз тастай барласа, кешегі келеке қылып жүргендердің бәрі озып кеткен... Біреулердің „екпеген егіні жоқ, шығармаған жемісі жоқ“, саудагеріне дейін „жүрмеген жері жоқ, қылмаған

кәсібі жоқ". Біреулері „солдаттыққа да шыдайды, қазаға да шыдайды, молда, медресе сақтап, дін күтуге де шыдайды". Біреулерінің „біз құлы, күңі құрлы да жоқпыз", „біріміз жалшы, біріміз қош алушымыз", „бағанағы мақтан, күлген, қуанған қайда?".

Абайдың ақыл-санасын түгел жаулап алған осы сауал. Бұның бәрін „елемеген кісінің не дүниеде, не ахиретте басы бір ауырмай қалмаса керек". Керектің басы ахиретте ауыра ма, жоқ па? Ал кемелдің басы бұл дүниеде жүріп-ақ әбден дал болары сөзсіз. Бірақ ондай „үнемі уайым-қайғымен жүре аламыз ба? Үнемі қайғыға жан шыдай ма?"

Абайдың уайымы бір басының емес, халқының қамы. „Осы мен өзім — қазақпын. Қазақты жақсы көрем бе, жек көрем бе? Егер жақсы көрсем, қылықтарын қостасам керек еді... Жек көрсем... сырлас, кеңестес болмасам керек еді, тобына бармай, ештеңе демей

жатуым керек еді", не ортасынан көшіп кетуім керек еді?"

Тап осындай бетің ауған жаққа безіп кетердей дағдарысты бір кезде ұлы ұстаздары Йассауи, Қорқыт, Асан Қайғы да көріп еді. Біреуі уайымға беріле-беріле, жауап таппай, тірілей көрге кіріп кетіп еді, біреуі қайда барса да, қазулы көрден басқа ештеңе таба алмап еді, ал біреуі бұндай тығырықтан шығудың жолы күллі халқыңмен жаудың бетіндегі, желдің өтіндегі қырсық шалған қонысты тастап, жер ауып кетуге үндеп еді.

Демек, біздің түп дәстүріміз — рухани самарқаулық емес, рухани максимализм.

Демек, Абай да сол дәстүрден ауытқыған жоқ. Бірақ, жанға жай таптыратын амалды — безіп кетер жөн іздеуден емес, осы жерде, осы мекенде өз дегеніне қалай жетудің жолын іздеу деп санады. Желмая мініп, түз кезіп кетпей, қолына қалам алып, ой кезіп кетті. Кезді де, „қайтпек керек?“ деген қырсық сау-

алдың жан жұбатар жауабын тапты: Өзгелер не істеп жатса, соны істеу керек, „басқалармен қатар тұру керек!“

Батыс пен шығыс ғұламаларын ақтара-ақтара келіп, тапқан түйіні: Құдайдың өзі де рас, сөзі де рас; ол ешкімге арам бол, қанішер бол, масыл бол деген емес; ендеше құдайға құлақ аспай, құлық түзелмейді; Құлқың түзелмей тұрып, құлқын арам ішкенін қоймайды; адалға жүрмей, адам түзелмейді; адам түзелмей, қоғам түзелмейді; халық түзелу үшін әркім жеке-жеке өзін өзі түзеуі керек. Ол үшін „қуанбасқа қуанып, ұялмасқа ұялатынын“ қоюы керек. Одан арылтатын жалғыз дауа: еңбек. Абайдың ұғымында: „Еңбек танымды арттырады. Еңбек естіген нәрсені бекіте түседі. Адам алған білімін ретке келтіреді, керектіні керексізден сұрыптап, ақылды болады“. Сондықтан да, ол еңбекті барша игіліктің негізі, оған деген сүйіспеншілікті адамдық

өмірдің басты мәні мен мақсаты деп санайды. Ал жалқаулықты барша қырсықтың, одан туындайтын жарамсақтықты барша қиянаттың, мақтаншақтықты түзелуден үмітін үзген бейшаралықтың түп атасы деп түсіндіреді. Халықты „түзелмейтін қайыршыға“ айналдырмайтын амал: „егін, сауда, кәсіп, ғылым“, — деп біледі. Ол тек ыждаһат пен ынта бар жерде ғана жүзеге асады. Абайдың: „Құдай саған еңбек етуге жеткілікті күш берді. Бірақ, сен еңбек етпейсің. Құдай саған ғылым берді. Бірақ, сен оқымайсың. Құдай саған сана берді, сен оны жоғалттың. Сен ерінбей еңбек етсең, шыдамдылықпен іздеп, пайдалы жұмыс жасасаң — бай болар едің“, — деп жазғыратыны да сондықтан.

„Бай болар едің“. Бұл сөз қазақтың құлағына ол кезде түгілі бұл кезде әлі түрпідей тиеді. Аспаннан түскен бес кітаптың бесеуінде де бай болып, дәулет

жиюды нысапсыздықтың бірден-бір белгісі ретінде қарастырады. Арғы-бергінің не бір сұңғыла гуманистері де мұндай ақыл беруге дәттері бармаған. Тек Қайта өрлеу дәуірінен кейінгі батыс-еуропалық протестантизм ойшылдары ғана дәулет жиып, мал табуды адамға бостандық әперетін ізгілікті іс деп дәріптей бастаған. Күллі шығыста осыған жуық қағиданы тек конфуцийшілдер ғана тілге тиек ете алған. Ендеше, „ағайында болса, ауызға тиеді“, — деген қауымдық мінез-құлықпен отырған қазақ даласында өткен ғасырдың өзінде дәулетті адал еңбекпен келетін игілік санап, бай болуды адамгершілік мұрат санатына дейін әспеттеу Абай үшін нағыз жүрек жұтқан батырлық еді. Бірақ, Абай бас-басына мал тауып, дәулет жиюды кісінің қолына қараған кіріштарлықтан, біреуге көзін сатқан қызғаныш пен масылдықтан, содан өрбитін өштестік пен жауыздықтан, әлеуметтік көлгірлік пен енжарлықтан

құтқаратын жол деп қарады. Оны бағаласа, үстемдікке жетудің емес, үстемдіктен бас арашалаудың амалы ретінде бағалады. Оған: „тегінде адам баласы адам баласынан ақыл, ғылым, ар, мінез деген нәрселермен озады. Одан басқа нәрсеменен оздым ғой демектің бәрі де — ақымақшылық”, — деген пікірі айқын дәлел бола алады.

Ол тек еңбек етудің арқасында ғана адам моральдық жағынан кемелденіп, от басына, жас ұрпақ тәрбиесіне, аталық, аналық, достық, жолдастық, туысқандық парызға деген көзқарасты өзгерте алады деп санайды. Әйтпесе, атадан қалған малға масаттанған масыл, ел үстінен күн көрген жымысқы, өзгедегіге көз сүзген өлермен бақастық пен ұрлықты, жалқаулық пен жарамсақтықты, қатігездік пен найсаптықты өршітпесе, ұйқұлқын да, түзқұлқын да түзей алмайды.

Абай барша ұғымның шын мәнін ашып беретін бірден бір өлшем —

еңбекке көзқарас деп санайды. „Алтыншы сөзінен“ мына бір үзіндіні келтірейікші: „Қазақ айтады: „бірлік болмай тірлік болмайды“,— деп. Сондағы айтып отырғаны қай бірлік?.. Қазақ ойлайды: ... ат ортақ, ас ортақ, киім ортақ, дәулет ортақ болса екен дейді. Олай болғанда байлықтан не пайда, кедейліктен не зиян? Ағайын құрымай мал іздеп не керек? Осы ма бірлік? Жоқ, бірлік — ақылға бірлік, малға бірлік емес... Бірлік малға сатылса антұрғандық... Ағайын алмай бірлік қылсын... Сонда әркім несібесін құдайдан тілейді, не шаруа іздейді... Әйтпесе, әуелі біріне бірі пәле іздейді... Мұның қай жерінен бірлік шықты?

„Ырыс алды — тірлік“ дейміз. Қай тірлік?.. Жаны кеудеден шықпағандық па? Ондай тірлік итте де бар... Олайтылған тірлік бұл емес. Көкірегің, көзіміз тірі болса, соны айтады. Өзің тірі болсаң да, көкірегің өлі болса, ақыл табуға сөз ұға ал-

майсың. Адал еңбекпен ерінбей жүріп мал табуға жігер қыла алмайсың”.

Айтудай-ақ айтқан емес пе? Жалпы, біз қазір қолға алып жатқан көп бастаманың дәйектемесін басқа жақтан іздеудің қажеті жоқ. Бәрін де Абайдан табасың.

Бүгінгі халықаралық жағдайларға байланысты ұстанып отырған мемлекеттік ішкі-сыртқы саясатымызға да жауапты Абайдан табуға болады. „Адамзаттың бәрін сүй, бауырым деп” деген жолдардан халықтар достығы ақын үшін қатар өмір сүрудің жалаң дипломатиясы ғана емес, тіршіліктің негізгі мағынасын айқындайтын ұлы мұрат екені көрінеді. Ақын көзқарасын қазіргі тілге салсақ, өзге елдермен достық қарым-қатынаста, ынтымақтаста болу саясаты біздің ел болып, қатарға қосылуымыздың алғышарттарының бірі. Өзге өскен ел не істесе соны істе, ғылымын, мәдениетін меңгер дейді Абай. Ол үшін өзгелермен мәдени, эко-

номикалық, саяси араластық керек, оның аты, бүгінгіше айтсақ, интеграция.

Ал „Бірінді, қазақ, бірің дос, көрме-сең істің бәрі бос“ — деген сөздерді шын мәнінде ұлт болып ұюымыздың негізгі шарты. Өз халқымыздың мүддесі үшін күресте достық, татулық, бірлік керек пе? Керек. Ендеше, Абай сөзін тереңірек ұғынып, онымен өзгелерді ұялтуға емес, өзімізді өзіміз ұялтуға тырысайық.

Өзгеше тарихи жағдайда өмір сүрген қазақ халқына бұдан әрі бұрынғыша тіршілік етуге болмайтын, заман талабына сай еңбек етіп, кәсіпті, сауданы меңгеру керектігін де бірінші айтқан Абай. Яғни қазақ қауымына әлеуметтік реформаны да, экономикалық реформаны да бірінші ұсынған — Абай.

Жерінен, суынан, тәуелсіздігінен, билігінен айрылған қазақты құтқарудың жалғыз амалы — оның рухани әлемін,

елдік, адами ізгі қасиеттерін сақтап қалу екенін, сонда ғана оның ұлттық сипатын аман алып қалуға болатынын ақын жақсы түсінді. Сол үшін жан аямай күресті.

Абайды мұқият оқыған адам оның көзқарастары күні бүгінгі нарық экономикасымен де тікелей үндес екенін айқын аңғарар еді. Абай әлемі бізді жеті түнде адастырмас Темірқазық іспетті. Соған қарап тірлігіміздің дұрыс-бұрысын сараптай аламыз. Өйткені жанды жегідей жеп жүрген көп сауалдың жауабын Абай әлдеқашан айтып кеткен. Абайды оқып отырып-ақ, көштің басын баяғыда-ақ жөнге салып алуға болатын еді. Сорлатқанда, біреудің уақыты жетпейді, біреудің ұғымы жетпейді, біреудің атымөн зауқы жоқ.

Әйтпесе, көп дүние әуелі сол әркімнің өзін өзі түзей алмағандығынан өрге баспай жатыр емес пе?!

Өз халқын „жұрт болсын, өссін, өнсін“ дейтін әрбір азамат әуелі Абайды

оқысын, Абайға құлақ ассын. „Егер де есті кісілердің қатарында болғың келсе, күнінде бір мәрте, болмаса жұмасында бір, ең болмаса айында бір, өзіңнен өзің есеп ал! Сол алдыңғы есеп алғаннан бергі өмірді қалай өткіздің екен, не білімге, не ахиретке, не дүниеге жарамды, күнінде өзің өкінбестей қылықпен өткізіппісің? Жоқ, болмаса, не қылып өткізгеніңді өзің де білмей қалыппысың?“, — деген ақын сөзін еске алайықшы.

Егер әркім баяғыны қойып, өзгеріске ұшыраған он жыл, тәуелсіздік алғаннан бергі төрт жыл ішіндегі тіршілігін оймен шолып көрсе, қанша мүмкіндікті қапы жібергенін, қаншама нәрседен ғапыл қалғанын айқын аңғарар еді. Әуелде ағайынға, кейін өкіметке қол жайып қалған, өз қамын өзі жемей, өзгеден жәрдем күтетін әлеуметтік енжарлық көп азаматымызды әліге дейін шұғыл өзгеріп жатқан уақыт талабына икемделгізбей келеді.

Соның салдарынан, бейқамдық пен бейқарекеттіктің қырсығынан сыртта өндіріс пен шаруа, үйде тұрмыс күйзелуде. Біреуден нұсқау күтіп, әркімге қол жайып, айтпасаң білмеу, ақырмасаң түсінбеу кесірінен амалдың орнына айла, істің орнына сөз, ұсыныстың орнына қолқа, дәлелдің орнына сылтау, ақыл-кеңестің орнына окпе-бопса айту бел алып барады.

Тарихтың берген мүмкіндігі мен табиғаттың берген байлығы, әлі де болса, орнын таппай, босқа зая болып жатқаны жанға батады. Ол үшін сыртқа өкпелейтін ештеңе жоқ. Тәуелсіздігімізді уақытылы мойындады. Қолқабыс-көмектерін ұсынды. Экономикамызды, әлеуметтік-мәдени дамуымызды көтеру жолында бірлесе әрекеттенуге әзір екендіктерін білдірді. Жан-жағымызбен тату-тәтті қарым-қатынастамыз. Алыспен де, жақынмен де алысып-берісіп жатырмыз. Нағыз іскер ахуал орнатуға не

керектің бәрі бар. Жетпейтіні: Абай айтқан ынта мен ыждаһат. Білуге ыждаһат, үйренуге ыждаһат, еңбектенуге ыждаһат күшеюдің орнына әлсіреп бара жатқандай. Оның орнына Абай айтқан қырсыздық пен қияңқылық, „өтірік пен өсекті жүндей сабаған“ дәукестік пен даңғойлық, „өз елін өзі аңдыған“ ұрлық пен „жүз қараға екі жүз аларман бар“ көрсеқызарлық, „қозғау салып қоздырғыш“ жікшілдік пен „сөз қыдыртқан, жұрт құтыртқан партияшылдық“ азаяр емес. Экономикалық белсенділікті, Абайша айтсақ, „өз жерімен, өз елімен ойрандасып, ойсыздарға қойнын ашып, мал шашумен“, „халыққа қайыры бар іс бітірмей“, „қардың суы сықылды тез суалар, еңбек қылмай табылар мал-дәулет“ қуумен, саяси белсенділікті дау жоқ жерден дау іздеумен, жау жоқ жерден жау іздеумен, әлеуметтік белсенділікті, ұрынарға қара таппай жүретін ұрдажықтықпен, әр

нәрсеге бір тұмсық тығатын тіміскілікпен шатыстырып алу етек жайып барады. Бұған ренжімегенде, неге ренжисіз? Өзімізге өзіміз өкпелеуге мәжбүрміз. Соның бәрі „шала мейір шала байқайды“ демекші, тәуелсіздігіміз бен бостандығымыздың қадірін шала ұғып, шала бағалаудан шығып жатқан кеселдер. Осы тұста ұлы ақынның: „Бәйгеге ат қоссақ, атыңды тартыспайтын ағайын, атың келсе, бәйгесіне өкпелейтіні қалай?.. Тыныштық іздеп, таба алмай жүрген жұрт тыныштық көрсе, сәтке тұрмай, тыныштықтан жалыға қалатұғыны қалай?.. Кеселді кісі ер келетұғыны несі? Кедей кісінің кер келетұғыны несі?.. Қазақтың шын сөзге нанбай, құлақ та қоймай, тыңдауға қолы да тимей, пәлелі сөзге, өтірікке серттей ұйып, бар шаруасы судай ақса да, соны әбден естіп ұқпай кетпейтұғыны қалай?“,— деген сөздері ойға келеді. Осы бір жан айқайының бүгінгі біздің

қоғамға да қатысы бар екенін естен шығармасақ болғаны.

Өздеріңіз жақсы білесіздер, бас қосқан ұлы жиындардың бәрінде де мен халқымыздың бірлігі мен татулығы туралы айтпай қалған емеспін. Өйткені, әлімсақтан белгілі, ел болудың амалы — ішкі бірлік.

Тарихтың барлық кезеңінде даудан да, жаудан да қазақ ұтылса, тек бірлік пен татулықтың аздығынан ұтылды. Абайдың да өзегін өртеген қайғы осы болатын. Егер елде бірлік болса, Абай:

*„Бас-басына би болған өңкей
қиқым
Мінеки бұзған жоқ па елдің
сиқын?
...Бірлік жоқ, береке жоқ, шын
пейіл жоқ,
Сапырылды байлығың, баққан
жылқың.
Баста ми, қолда малға талас
қылған,*

*Күш сынасқан күнгестік бұзды-ау
шырқын", —*

деп өкінер ме еді?

Бірақ, Абай тағы да былай дейді: „...бұрынғы ата-бабаларымыздың бұл замандағылардан артық екі мінезі бар екен. Ол екі мінез қайсы десен, әуелі, ол заманда ел басы, топ басы деген кісілер болады екен. Көші-қонды болса, дау-жанжалды болса, билік соларда болады екен. “Екі тізгін, бір шылбырды бердік саған, берген соң, қайтып бұзылмақ түгіл, жетпегеніңді жетілтемін”, — деп жамандығын жасырып, жақсылығын асырамын деп тырысады екен. Оны зор тұтып, әулие тұтып, онан соң жақсылары да көп азбайды екен. Бәрі де өз бауыры, бәрі өз малы болған соң, шыныменен жетесінде жоқ болмаса, солардың қамын жемей қайтеді?!

Екіншісі — намысқор келеді екен. Ат аталып, аруақ шақырылған жерде ағанынға өкпе, араздыққа қарамайды екен.

жанын салысады екен: ... „Ағайынның азары болса да, безері болмайды”, — деп, „Алтау ала болса, ауыздағы кетеді, төртеу түгел болса, төбедегі келеді”, — десіп.

Кәнеки, осы екі мінез қайда? (Абайдың „Қара сөздері”, 39-сөз).

Ел болудың қағидасындай болған, пәтуа мен бірліктің көзі — осы екі мінез дәл бүгін ұлт тағдыры шешілер тұста біз үшін бұрынғыдан да керегірек секілді.

Рас, мен қазір Абайша ашынып, бұл екі мінез бізде мүлде жоқ деп айта алмаймын.

Өйткені, отандастарым маған екі мәрте мәрттік жасап, екі тізгін, бір шылбырды сеніп тапсырып отыр. Олар үлесінен шықты. Мен де үлемнен шығам: бәрі де бауырым болғасын, мен де қарап қалмаймын, қамдарын жеймін. Олардан бөлек уайымым да жоқ, олардан бөлек қайғым да жоқ. Нені де болса, елмен бірге көремін, елмен бірге төземін, елмен бірге жеңемін.

Сондықтан да, мынау өтпелі дәуірдің қиын қыспағынан тездетіп шығу үшін жүйелі билік керек екендігін сезініп, жағдайды пәрмендірек түзеу үшін, бірақ заңсыздыққа ұрынбай, бәрін де заңға сәйкес атқарып шығу үшін Ата Заңымыздың жаңа жобасын көпшілік талқысына ұсындым. Жұртшылық зор ықыласпен зерттей танысып, ұсыныстарын, ескертпе, пікірлерін білдірді. Айтылған сын аз болған жоқ. Ащы деп алшымадым. Тәтті деп тамсанбадым. Бәрі де ескерілді. Мұқият сұрыпталды. Сарапқа салынды. Түпкілікті жобаға қосатын үлесін қосты. Бізге керегі — өтпелі кезеңнің тар кепірінен тезірек өткізіп, өзіміз көздеген адам мүддесі аяққа басылмайтын, әркім өз бақытын өз талайы мен талабына қарай табатын әлеуметтік әділетті қоғамның заңды кеңістігіне тезірек жеткізетін түпкұжатты қабылдау. Егер Ата Заңымызды халқымыз қолдап шықса,

сөз жоқ, әлгі айтылған елдігіміздің екінші мәрт сипаты да жарқырап көрінген болар еді. Солай болатынына кәміл сенемін.

Бұл орайда басын ашып айтатын бір мәселе: біз экономикадағы реформадан қандай бас тартпайтын болсақ, демократиядан да сондай бас тартпаймыз. Өйткені демократиялық бостандық жоқ жерде экономикалық бостандық та болмайды. Біз сол бостандыққа қол байлау болатын тұстарды ғана түзетеміз. Әйтпесе, уақытша қиындықтарды пайдалана қойып, жеке үстемдік құратын Жертәңірі болайын деп жатқан ешкім де жоқ. Ондай байбалам, шынында да, Абай айтқандай, кейістікті күндестікпен, тыныш отыра алмағандықпен шатыстырып алып жатқандардың аузынан шығуы мүмкін. Біздің далада арғы-бергіде қырсыздыққа көп төзгенмен, қиянатқа көп төзе қоймағанын жақсы білемін. Өзім үшін емес, елім үшін

толғанамын: бір басыма керекті қай күнде де табармын. Халқыма керекті қалай табам, қайдан табам деп, қам жеп жүрмін. Онымды алыстағы, жақындағы саясатшылардың кейбіреулері түсінбегенмен, халқымыз жақсы түсінгеніне ризамын.

Қысқасы, Абай армандары — тек бір ғана ұлт ұстанатын мұраттар емес, күллі адамзат ұстанатын мұраттар. Қазақ топырағында оның орайын келтіруге мүмкіндік енді туып отыр. Мына сіздер мен біздерге ұлес боп тиіп отыр. Өйткені, біз осы далада өмір сүрген ұрпақтардың ішінде әлгіндей мүмкіндікке қол жеткізіп отырған ең алғашқы және бірден-бір ұрпақпыз. Сондықтан ұлы ойшыл-демократ, ұлы рухани реформатор Абайға ең жақын, ең етене ұрпақ та тек бізбіз. Мұндай жақындық, мұндай етенелік бізге, тарих алдында үлкен жауапкершілік жүктейді. Асыл ұстаз өсиет еткен абзал

мұраттардың тек қиял боп қалмай, нақты шындыққа, нақты әлеуметтік болмысқа айналар-айналмасы, мына біздерге байланысты.

Оның шығармаларындағы шынайы гуманизм, адам мүддесіне деген айырықша ынта, айырықша қамқорлық, өмірдің көзіне жалтармай қарайтын шыншылдық, енжарлықты, шалағайлықты, қиянатты, сұғанақтықты жегідей жек көретін рухани максимализм біздің бүгінгі жүзеге асырмақ бастамаларымыздың да басты сипатына, басты мазмұнына айналуға тиісті.

Абайдың айтуынша, адамның бақытты болуы үшін, оның ынтасы мен сол ынтаның мақсатына жетуіне былайғы жұрттың ықыласы керек. „Достықты достық шақырады“, — дейтіні де тегіннен тегін емес. Сондықтан да, ол ұлттық бүтіндік, ішкі татулық, уыздай ұйыған ынтымақты көп аңсады. Ал халық дегеніне жету үшін оған да өзін

қоршаған ортамен дәл сондай ынтымақ пен ықпалдастық керек. Бұл біздің таңда тағдырымызды шешетін ең басты тарихи факторлардың бірі.

Біз де бүгін ұлтішілік татуластыққа да, ұлтаралық татуластыққа да, әлемдегі барлық ел, барлық халықтармен ынтымаққа да, мәдениеттер арасындағы сабақтастыққа да Абайша қарап, Абайша қастерлеуге ерекше мән береміз.

Қорыта келсек, бүгін таңда бәріміз ұлықтап отырған ұлы ақылгөй осыдан бір жарым ғасыр бұрын өз тұсындағы өркениеттен атымен шетқақпай жатқан аймақта жүріп-ақ, тек бүгінгі еркениет қана қамтамасыз ете алар адамдар мен халықтардың бостандығы мен жарастығына негізделген, ізгілігі мен игілігі бірдей биік дамыған азат қоғамның қандай болмағы керек екендігін де дәл пайымдай алыпты.

Ал бүгін сол асыл жүрек, абзал ақыл дұрыс сипаттаған кемелділік қоғамын

ойдағыдай жүзеге асырып шыға қалатын моральдық мүмкіндік бізде бар. Ақын армандаған ғылым да, өнер де, кәсіп те, білім де баяғыдай таңсық емес. Халқымыз сауатты. Мамандарымыз білікті. Еліміз тату.

Қоғамның үштен бірі — отызға толмаған жастар. Тек сауатқа сәйкес қабілет, білімге сәйкес сана, жастыққа лайық жалын жігер жасампаздық болса, Абайдың қолы түгілі аузын байлаған ізгі мақсаттарды іске асыруды уақыттың өзі талап етіп отыр.

Абай жылын өткізген жақсы. Абай жырын жаттаған дұрыс. Ал оның терең ойы мен өжет пікірі тек айта жүрер әңгіме болмай, күнбе-күнгі тірлігімізге бір кірпіш боп қаланып жататын нақты іске айналса, тіптен құба-құп.

Ол үйреткен тағлым мен ол көксеген мұраттарды шын қастерлей білгеніміздің, Әділет пен Абзалдық ұстазы алдындағы перзенттік қарызымызды терең

түсінін, өтей алғандығымыздың бірден бір белгісі де осы болып табылады.

Бүгінгі елімізде жасалып жатқан ұлы істердің нәтижелі болуына ең қажетті нәрсе — Сенім. Елге деген сатқындық ең алдымен оның болашағына сенбеуден басталады. Ал ұлы Абайдың, уайымшыл Абайдың болашаққа деген сенімін әсте жоғалтпағанын мына бір сөздерінен көруге болады: „Жамандықты кім көрмейді? Үмітін үзбек — қайратсыздық. Дүниеде ешнәрседен баян жоқ екені рас, жамандық та қайдан баяндап қалады дейсің? Қары қалың қатты қыстың артынан көгі қалың, көлі мол жақсы жаз келмеуші ме еді“, — дейді ұлы ақын.

Айтқаның келсін, жан баба!

Ел басына түскен бүгінгі қиынқыстау кезеңнің баянсыздығына, халқымыздың көңілін шаттыққа бөлейтін келісімге, жарастыққа толы рыздықты, молшылықты күндердің сар-

ғайтпай ертең-ақ келетініне менің де сенімім мол.

Абайды бізбен мәңгілік бір қылатын да осындай ұғым, осындай сенім.

Ендеше, Абай өнегесі әрдайым көз алдымызда болғай! Қай ісіміз де Абай армандаған биіктен көріне білгей!

Рақмет!

Слово
об
Абае

СЛОВО ОБ АБАЕ

**Доклад Президента Республики
Казахстан Н. Назарбаева**

**Дорогие соотечественники!
Уважаемые гости!**

Сегодня у нас — великое торжество. Мы собрались в этом величественном дворце, чтобы выразить вечную непреходящую любовь немеркнущей памяти своему самому славному сыну и мудрейшему наставнику. Это стало нашей давней традицией — собираться вот так в каждое десятилетие со дня его рождения, чтобы по достоинству оценить наше прошлое и взвесить на весах Разума наши ближайшие ориентиры. И при этом каж-

дый раз имя Абая достигало новых вершин и возвеличивались честь и достоинство нашего народа. Было время, когда мы безмерно радовались тому, что драгоценное наследие нашего главного поэта не оказалось растоптанным классовой идеологией и обрело неизменную значимость во всех грядущих поколениях. Потом мы с законной гордостью восприняли тот непреложный факт, что достоинство Поэта не ограничилось сугубо национальными рамками, а вошло в сокровищницу культур соседних народов и дальних стран. Нынешняя наша радость еще более значима. И мы вправе сердечно поздравлять друг друга и не скрывать поистине всенародного ликования.

Известно, что Абай всегда мечтал быть не сыном отца, а сыном отечества. И сегодня он достиг своей мечты и гордо восседает на самом почетном месте нашего торжества как признанный всем

миром мудрый и прозорливый Учитель, Поэт и Гений человечества. И тому веским доказательством служит то, что нынешние торжества начались не в Алматы и Семипалатинске, не в Карауле и Жидебае — родине Поэта, а в передовых странах Запада и Востока, в широко признанных государствах Европы и Азии, в таких крупнейших столицах цивилизации, как Москва и Стамбул, Париж и Пекин. Этому мы обязаны прежде всего доброй воле авторитетнейшей международной организации, чутко улавливающей духовное и культурное дыхание всей планеты, — ЮНЕСКО, которая с горячим сочувствием восприняла нашу просьбу, сочла возможным нарушить сложившуюся традицию чествования „круглых“ календарных дат, объявила нынешний год „годом Абая“, приняла решение отметить юбилей во всем мире под ее эгидой. Мы это расцениваем как высококую морально-полити-

ческую поддержку молодому государству, лишь недавно обретшему суверенитет и вошедшему как равноправный член в сообщество независимых стран, как доброе и благосклонное внимание и доверие нашему народу. Я считаю особым долгом выразить от имени всех казахстанцев искреннюю признательность, безмерную благодарность организации ЮНЕСКО, ее генеральному директору, нашему дорогому гостю, выдающемуся общественному деятелю, известному поэту, глубокоуважаемому Федерико Майору. От всего сердца выражаем также нашу благодарность всем государствам и авторитетным международным организациям, которые уже отметили или еще отметят юбилей Абая, внесли заметный вклад в пропаганду его наследия, прислали на сегодняшний праздник своих ярких представителей. В этом зримо проявляются складывающиеся новые духовные отношения, свиде-

тельствующие о торжестве идеалов демократии и гуманизма в мировом пространстве. Подлинное братство в единстве. Духовное родство единых в радости и в горе народов укрепляют нашу веру в завтрашний день. Казахи искони говорили: „Посол народы сближает, гонец разъединяет“. Мы не скрываем нашего безмерного удовлетворения по поводу того, что Абай, так ярко выразивший честную и открытую душу нашего народа, стал в наши дни блистательным послом духовного единения, призывающим народы Земли к миру и согласию. Истинный сын прославляет свою страну, а благодарная страна — своего сына. На нынешнем сложном историческом переломе, когда наше юное государство явилось миру как надежный партнер, благожелательный союзник и верный спутник на пути к цивилизации, мы вновь и вновь благодарим судьбу за то, что имеем в лице Абая такую достойную,

гордую духовную опору. Мы воздаем хвалу и нашему Создателю за то, что наш народ продемонстрировал всему миру свою способность беречь и почитать свою святыню. Великое счастье — жить в такую эпоху и служить верой и правдой такому народу и такому обществу. И это мы также воспринимаем как дар Судьбы. Ощущение и осознание этого милостивого дара укрепляет наш дух и придает новые силу и надежду. Историческая правда многогранной и многотрудной истории, выпестовавшей такого гиганта, как Абай, является закономерным продолжением тех эпохальных явлений, которые мы переживаем в настоящее время. Если мы сумеем, глубоко вникнув во все закоулки и излучистые перекрестки его, Абая, судьбы и духовных исканий, сделать из этого серьезные выводы, то мы окажемся в силах понять и осмыслить ту таинственную связь с нашим нынешним этапом

развития и обрести для себя немало полезного и поучительного. И всем нам стало бы предельно ясно: как не мог не размышлять так мучительно и писать так горько Абай в свою сложную эпоху, так невозможно не мучиться, не действовать, не дерзать и нам в наше время.

Почтенная публика!

Особые условия, как известно, побуждают к нестандартным поискам и действиям. В таких случаях, необходимы могучие талант и воля. Потому-то вечно беспокойный людской род, неизменно устремленный вперед, к новым вершинам, в своей нескончаемой духовной борьбе искони ищет и высоко почитает смелых и мудрых личностей, первопроходцев, способных разглядеть в сумеречной дали ясную цель и верную дорогу.

Не обладая путеводной идеей, ничего не добьешься. Без нее не взрастить в душе чести и достоинства. Человек, лишенный этих качеств, не то что других —

себя не благодетельствует. Без них национальное самосознание — пустое. Тогда уже не выбраться на широкую дорогу развития, тогда ты обречен бесцельно тащиться по заглохшей травой забвения тропинке бытия, оглушенный ничтожными заботами тусклого существования. Чтобы вывести нацию и общество из тупика, из обреченного состояния, необходим щедро наделенный талантами, избранный самой природой и историей предводитель с пророческим видением, ангельской чистотой помыслов, львиным бесстрашием.

Именно такими качествами вкупе с поразительным интеллектом и могучим духом обладал Абай, что и позволило ему вознестись в эпоху безвременья и стать в избранном ряду духовных рыцарей человечества. Не осмыслив всесторонне его эпоху, невозможно постичь глубинную суть его творческого наследия.

То была особенно тяжкая пора в истории казахов. Нетрудно представить

положение огромных степных просторов, оказавшихся на пути хищных стратегических интересов империи, решившей захватить как можно большую часть земного шара, как можно дальше продвинуться через Среднюю Азию на Юг и Восток. Империи во всех отношениях было невыгодно лишаться такого лакомого куса. Для этого нужно было разрушить исторически сложившуюся национальную систему правления страной. Надо было силком внедрить в Степь порядки и форму власти могущественной Метрополии. Было спешно и искусственно создано несколько карликовых ханств, нарушена этнотерриториальная целостность. Потом раздробили народ и земли ханства по родовым и племенным признакам на волости и аулы. Таким образом, ханства ловко расчленили, словно тушку овцы, лишили какой-либо самостоятельности, поневоле включили в состав разных губерний, в которых на-

род мигом превратился как бы в поселенцев. На троны недавних ханов царское правительство посадило волостных правителей из числа „верноподанных казахов“. Разорвав все бывшие традиционные связи, крепившие единство народа, образовали новую, чуждую систему правления по аулам, волостям, уездам. В самых низах, в аулах и волостях, отныне верховодила местная знать, „аткаминеры“, уездами и областями управляли верные царю военные чиновники. Таким образом, казахи на своей исконной земле очутились в роли бесправного пришельца. Народ лишился не только национального, но и родоплеменного единства, между ним посеяли раздор и смуту. По указанию сверху его „растаскивали“ по пограничным Сибирской, Оренбургской, Астраханской, Туркестанской губерниям, а Мангистау подчинили поначалу Закавказской, потом Прикаспийской областям. Более плачев-

ной участи некогда единого народа невозможно было и представить. Должно быть, немного на земле народов, не испытавших ига колониализма, но такой народ, как казахи, который в течение одного века претерпел столь сокрушительные реформы, столь тяжкие удары и испытания судьбы, вряд ли еще найдется на земле.

Таковой была коварная колониальная политика, преследовавшая цель превратить огромное пространство номадов в стратегический плацдарм для расширения своей территории. Ради этого империя пошла на разрушение исторической государственности и лишение всяких человеческих прав ее исконных обитателей. Не секрет, что и ныне еще дают о себе знать подобные имперские замашки и амбиции в заявлениях и программах разного рода воинственных, политиканствующих ястребов и патентованных горлопанов. Особенно возму-

тительно слышать рассуждения иных „оракулов“, мечтающих о возврате канувшей в Лету эпохи, когда позволительно было по собственному хотению и капризу произвольно перекраивать территории, изгонять целые народы с насиженных мест, превращать их в безропотных скотоводов, чтобы самим безнаказанно пользоваться всеми ресурсами богатого края. Таких самодуров было в избытке и во времена Абая. Им мало было истерзать землю, унижить народ, им хотелось еще отравить национальное сознание, поглумиться над языком, верой, обычаями и нравами, заставить забыть древнее самобытное искусство, ремесла, историю, стыдиться национального своеобразия, и проводилась эта политика с особой изощренностью, тонко и методично. Так родилось отвратительное явление — „окультуривание инородцев“. Так чебак слепо кидается на наживку, насаженную на крю-

чок. Так мотылек бездумно летит на огонь. Быстро предали забвению единство и согласие. Избирательность в обучении, в привлечении к службе имела целью, с одной стороны, откровенную русификацию, с другой — разжигание зависти и враждолюбия. Более того, даже просветительство обрело недобрый смысл. Народ, в течение века отчаянно отстаивавший свою честь, начали под видом заботы о нем вовлекать в коварно расставленные силки. Те, которые испугались правительства, строившего вместо школ военные укрепления, наводнившего степь вместо книг пушками, убирались подальше, в безлюдные пустыни. Другие, что оставались на исконных землях, вынуждены были довольствоваться жалкой долей мелкого служителя или даже батрака. Плодородные нивы, доходные места и благородная служба доставались лишь переселенцам из глубин империи. Средства,

отпущенные на развитие окраин, предназначались отныне на благоустройство поселенцев. Те, что искренне ратовали за образование инородцев, высмеивались — как выразился высокий царский сановник в письме к Степному губернатору — “за чрезмерное человеколюбие”. И если к началу века число казахов, получивших русское образование, достигло одного процента, то это, главным образом, благодаря жертвованиям местных благодетелей-богатеев и жадно стремившимся к знаниям энтузиастам-аборигенам.

Все живое стремится к свету, к жизни. Нет такого существа, стремящегося к самоуничтожению. Так и народ. Сколько бы он ни испытал тягот и унижений, надежда его не покидает. Он стремится к тому, чего достигли другие народы. И если во имя такой великой цели восемь веков тому назад один из наших соплеменников в поисках знаний отправил-

ся в далекий путь, на юг Азии, то в прошлом веке на нашей земле появилась уже целая когорта подобных дерзновенных мужей, охваченных тем же стремлением. Но как не можем мы утверждать, что высокие помыслы Аль-Фараби были навеяны отеческой заботой арабского халифата, так немыслимо увидеть в поступках горстки отчаянно смелых сынов степей прошлого века, жадно потянувшихся к знаниям, проявление особой заботы царского самодержавия. В просвещении выходцев из окраин также существовала своя продуманная система. Однако, она стала действовать в основном со второго десятилетия нынешнего столетия. Значит, стремление к образованию, к знаниям до этого времени следует расценивать как духовный подвиг отдельных личностей, вызванный острой необходимостью национального бытия. В этом проявилась завидная дальновидность растущего наци-

онального самосознания, чутко уловившего в своем историческом развитии, что старый экономическо-общественный уклад жизни окончательно изжил себя и на его смену все решительней заявляет о себе новая общественно-экономическая формация. Нельзя в этом закономерном явлении усматривать некую случайность. Это было бы поверхностным взглядом на жизнестойкость национального духа. В таком случае нам бы никогда не дано было разгадать феномен такой гениальной личности, как Абай. Величие и феноменальность гения Абая выразились именно в том, что в эпоху колониального гнета и унижения он сумел — наперекор всем мерзостям бытия и судьбы — поднять на небывалую высоту стойкость национального духа, воспевая и внедряя в сознание своих соплеменников упорство и дерзновение вместо оглядливой трусости, целенаправленность вместо растерянности,

стремление к знаниям вместо невежества и убогого карьеризма, деяния вместо смиренности. Истинный деятель, по-настоящему заботящийся о своем народе, ищет и находит путь к новым вершинам.

Абай сполна испытал все тяготы своего смутного времени. Отец его, Кунанбай, был крупной, колоритной личностью, влиятельным как среди степных воротил, так и среди царских чиновников, уверенно чувствовавший себя как в старом, так и новом времени, своеобразным человеком, которого один из европейских путешественников-очевидцев характеризовал „степным Цицероном“. Мудрый, властный, честолюбивый отец отозвал юного Абая из мусульманского медресе и русской приходской школы, чтобы привлечь к делам правления. Он окунулся в самую гущу беспощадной борьбы между старым и новым, между родоплеменными традициями и цинич-

ной психологией самодержавного колониализма, стараясь быть заступником униженного со всех сторон, бесправного народа. Однако вскоре убедился в тщетности своих усилий. Царские чиновники не доверяли ему, соплеменники завидовали. Рано разочаровавшись во всем, он расстается с недавними иллюзиями молодости и всецело отдается творчеству, посвящая ему последние двадцать лет жизни. И вот ныне труд его стал гордым достоянием всего человечества. Как поэт Абай поднял импровизационную поэзию казахов до уровня подлинно реалистической письменной поэзии. Расширил ее тематику. Внедрил доселе неведомые ей жанры и формы. Отказываясь от традиционных внешних описаний и многословных трескучих восхвалений, создал глубоко социально-философскую лирику, раскрывающую внутреннее состояние человека и глубинные течения многогранного бытия. Неж-

ность, мелодичность, чувственность восточной поэзии обрели в его творчестве удивительное созвучие с интеллектуальностью, психологизмом западной литературы.

Воистину без Абая не могла бы родиться подлинно абаевская школа — школа письменной литературы начала XX века с ее гражданским пафосом, стилевым разнообразием, остро социальной направленностью, яркой художественной палитрой. В лирике Магжана Жумабаева, Бернияза Кулиева, Шангеря Букеева, Шакарима Кудайбердиева, в научно-политической публицистике Алихана Букейханова, Ахмета Байтурсынова, Омара Карашева, Халела Досмуханбетова, Мухамеджана Сералина, в прозе Султанмахмута Торайгырова, Спандияра Кубеева, Миржакыпа Дулатова, Жусупбека Аймаутова с блеском отразился новый, глубоко национальный этико-эстетический кри-

терий литературной школы, разработанный и систематизированный гениальным опытом Абая. Облагороженная этим священным источником наша многопластовая, многожанровая художественная литература стала надежной духовной опорой в трагических испытаниях XX века. Она верно служила не только своему народу, но и отвечала высоким эстетическим требованиям многонационального читателя бывшего Союза и даже мира. И в этом смысле мы бесконечно обязаны уникальному таланту Абая, еще в прошлом веке смело раздвинувшего границы национального мировосприятия.

Значительным явлением мирового масштаба Абай стал отнюдь не только благодаря своим литературным поискам. Он не ограничивался ее рамками. Литература оказалась для него своеобразными золотыми воротами в безграничный мир всечеловеческого Духа,

Дрязги, случающиеся между людьми и народами. И хотя не жаловал чиновников-правителей, к соседнему русскому народу и к другим нациям неизменно относился с вниманием и уважением. Презируя царское правление, искренне почитал великую русскую культуру и учился у нее. Был убежден: духовное взаимовлияние сближает великие и малые народы. Считал: человек человеку друг. И людской род воспринимал в единстве, не деля его на Запад и Восток, на ближних и дальних. Во имя улучшения жизни степняка полагал необходимым внимательно изучать быт и культуру развивающихся народов. Настойчиво искал путей оздоровления социальной среды, в которой обитали его соплеменники. Делился своими наблюдениями и раздумьями. Имел огромное влияние на казахскую интеллигенцию начала века, устремившуюся к социальному прогрессу. Казахское обществен-

ное сознание XIX века всколыхнулось его гуманистическими и просветительскими идеями. К общественно-социальным раздумьям Абая следует особенно внимательно прислушаться в наши дни, когда в обществе происходят кардинальные перемены. Совершенно очевидно: великий философ степи отнюдь не призывал лить любвеобильные слезы сострадания к бедному люду. Истинную любовь к народу он видел в пробуждении его чести и гордости, его гражданской активности и самолюбия, дабы тем самым взять свою судьбу на собственные плечи. На такой решительный шаг заставили Абая пойти, с одной стороны, проводимая царскими сатрапами политика унижения человеческого достоинства, а с другой — расцветающее на глазах социальное плебейство. Абай понял: бороться с этим злом в открытую — безнадежно. Дитя, родившееся после подавления восстания Кенесары, едва успев выбраться из

колыбели и встать на ноги, понимало, что свобода ему уже не светит, что оно обречено жить под гнетом, и видело оно только ничтожную тяжбу мелких корыстолюбцев. Так, есть ли путь к духовному возрождению? Оказывается, есть.

Абай советует: трудись, избавься от бедности. Ибо: „голодному человеку нелегко сохранять благоразумие и честь, еще труднее сохранить постоянное стремление к наукам. “Только тогда, когда человек свободен от заботы о куске хлеба, он сам чувствует необходимость знаний и культуры...”

Но у кого, где искать знания и культуру?

Абай отвечает: „Нужно овладевать русским языком. У русского народа разум и богатство, развитая наука и высокая культура... Русская наука и культура — ключ к осмыслению мира, и приобретая его, можно бы намного облегчить жизнь нашего народа“.

Ответ несколько неожидан. Не слишком ли он прост, утилитарен? И чем он, собственно, отличается от постылых, фарисейских назиданий царских чиновников? Но те заинтересованы в унижении, в умалении достоинства степняка в широкополом чапане и мерлушковом треухе. Абай же спешит приподнять его, уравнивать в правах и достоинстве. В его представлении: „чтобы избежать пороков русских, перенять их достижения, надо изучить их язык, постичь их науку... Изучив язык и культуру других народов, человек становится равным среди них, не унижается никчемными просьбами". Отсюда вытекает такой вывод: отстаять свое достоинство можно лишь сравнившись по уровню культуры и образования с тем, кто тебя унижает или угнетает. Другой возможности для равенства между большинством и меньшинством, сильным и слабым просто-напросто нет.

Вот это свое кредо, кажущееся с первого взгляда упрямством, Абай доказал собственной жизнью. Живя в отдаленном кошомном казахском ауле, он изучил не только большинство русских классиков, но и переводил их на казахский язык и убежденно пропагандировал их творчество. Более того, через русский язык он ознакомился с Байроном, Гете, Шиллером, Лесажем, Дюма, Мицкевичем и также „озвучил“ их по-казахски. Любознательный ум его проник и в древнегреческую и древнеримскую эпоху; он пристально изучал труды выдающихся мыслителей от Аристотеля и Сократа до Спинозы и Спенсера. Внимание его привлекли и исследования Дарвина, а также труд профессора Нью-Йоркского университета Джона Уильяма Дрепера; он пытался вникнуть в историю развития общественной мысли в Европе, понять взаимосвязь между католицизмом и нау-

кой. Потому-то и признался он как-то: „Моя Кааба переместилась на Запад“.

Проникновенный поэт, чуткий и глубокий мыслитель, он стремился осмыслить жизнь степи через жизнь остального мира. Он вновь и вновь перечитывал знакомые с детства фолианты на арабском и персидском языках, свежим взглядом вникал в поэзию, историю, философию Востока, оценивая их по-новому. Особенно внимательно изучал он работы Табари, Рабгузи, Рашида-ад-дина, Бабура, Абылгазы. Основательно овладел восточной логикой и мусульманским правом. Был хорошо информирован о культурно-духовной жизни Центральной и Южной Азии своего времени.

Ум Абая занимали история и культура не только внешнего мира; велики были его познания национальной культуры, в его миропонимании и духостройстве несомненно благотворную роль

сыграли неизбывная печаль и ярость в произведениях Коркута, Асана Кайгы, Аталыка, сказителя Сыпыра, Кодантайчи, Казтугана, Досмамбета, Шалкииза, Маркаска, Жиёмбета, высокая правда в мудрых импровизациях и завещаниях Бухара-жырау, биев Толе, Казыбека и Айтеке. И если к этим именам добавить еще священные имена туранских прославленных ученых, историков и поэтов — Ходжа Ахмет Яссави, Аль-Фараби, Юсуф Баласагуни, Махмуд Кашгари, Мухамед Хайдар Дулати, Кадыргали Джалаири, Мухамед ибн Кайс, Хусан ад-дин Баршынлеги, — то поневоле удивишься поистине энциклопедическим познаниям и феноменальному кругозору нашего великого соотечественника. Действительно, можно диву даваться, как в древней беспредельной степи, золотой чашей охватывающей два гигантских континента, мог родиться столь незаурядный исполин Духа и Интеллек-

та, не вмещавшийся ни в какие традиционные представления, школы или культурные течения.

Необозримо широк был интеллектуальный кругозор Абая, и столь же бесконечно разнообразна оказалась палитра его чувств, выразивших все сферы вселенной. Впечатлительность сердца и глубина трезвого ума, образное и чувственное восприятие мира, суровый критицизм и тонкий лиризм поразительно гармонично сливались и сочетались в этой сложной духовной личности, подчеркивая цельность и мудрую зрелость редкой человеческой натуры. Не было в ней места самодовольству и мещанству. Правдивость и трагизм в своем диалектическом единстве.

Откуда у степного барда, родившегося и творившего в азиатской глуши, такой духовный рационализм и максимализм? Откуда эти гордые и дерзкие нравственные идеалы, рассматриваю-

щие человека в центре всего сущего, эти широкоохватные мировоззренческие взгляды, взыскующие крутые преобразования в обществе? Из мудрых книг ли он это почерпнул? Или навеяно пристальным созерцанием своей среды и эпохи? Или натолкнуло на это само безрадостное, тусклое повседневное бытие?

Вероятнее всего — последнее. Он устал от бесплодных мелочных дразг, от того, что боролся один с тысячью, осознал с горечью всю тщету своих усилий: особенно изнурили душу вековая сонность и убогость степи, которая продолжала пребывать в дремучей дреме, хотя весь мир вокруг стремительно обновлялся. Куда ни оглянись, он видел равнодушные просторы и по-прежнему простодушных, точно дурным сном охваченных земляков.

Еще вчера, слушая самодовольные, насмешливые рассказы своих аульчан, он с затаенной гордостью думал: „Ока-

зывается, не найти на свете народа достойнее и благороднее казаха!", а внимательно оглянувшись трезвым взглядом вокруг, с горечью убедился, что все, над кем потешались, давным-давно ушли далеко вперед. Он увидел: у одних „нет такого растения, которого бы не выращивали“, у других „нет такого края, где бы не побывали“, у третьих „нет такой вещи, которую бы не смастерили“. Иные из народов „могут быть хорошими солдатами, стойко переносят нужду, смиренно встречают смерть, берегут школы, чтут религию, умеют трудиться и наживать богатства“, а другие „проводят время в унижительных раздорах между собой“, „не годятся даже в прислугу"... Так „куда же сгнули наши былые восторги? Наш радостный смех?“.

Вот мучительный вопрос, отныне охвативший все сознание Абая. Разве не должна об этом болеть голова „хоть на том, хоть на этом свете"? Разве можно ос-

таваться глухим к людским бедам? Разве может человек с чутким сердцем равнодушно взирать на это? Однако „значит ли это, что мы должны постоянно предаваться унынию? Разве может душа лишь печалиться?“.

Изучив мудрецов Востока и Запада, он пришел к заключению: Бог есть истина и истинны слова его; он никому не внушал — будь подлым, будь кровопийцей, будь тунеядцем; значит, не внемля Богу, невозможно избавиться от скверны; нужно задавить в себе алчность; не став на путь праведный, общество не выправишь; чтобы исправить народ, каждый обязан самоусовершенствоваться. Для этого „не стоит радоваться всякому пустяку и стыдиться того, чего не надобно стыдиться“. Затем главное спасение — в труде. В понимании Абая: „Труд умножает познание. Труд закрепляет память. Труд упорядочивает обретенные знания, отбирает нужное от ненужного,

вдохновляет ум". Поэтому труд — основа всех благ, трудолюбие — главный смысл и цель человеческой жизни. Лень, наоборот, — источник всех пороков, она рождает угодливость, криводушие, безнадежность. Единственное средство, не позволяющее превратиться народу в „неисправимого попрошайку", — "земледелие, торговля, ремесла, наука". Для этого необходимы старание и прилежание. Абай сетует: „Бог дал тебе силы, чтобы ты мог трудиться. Но ты не тратишь эту силу на праведный труд. Бог дал тебе науку, но ты не учишься. Бог дал тебе разум, но на что ты потратил его? Если бы творил с умом — смог бы разбогатеть".

Абай был убежден: только благодаря труду человек достигает морального совершенства и тем самым может воспитать в семье новое отношение к такому понятию, как отцовский, материнский, товарищеский, дружеский, родственник, долг. Иначе бездельник и тунеядец,

транжирующий доставшееся в наследство богатство, поневоле насаждает в быту и обществе мотовство, шулерство, раболепие, крохоборство, паразитизм и прочие уродливые явления. О каком тут исправлении нравов может идти речь?

По Абаю, отношение к труду — единственное мерило всего сущностного на земле. Прислушаемся к этому отрывку из его „Шестого слова“. „Одна из казахских пословиц гласит: „Начало успеха — единство“. Но о каком единстве идет речь? Полагают, что это — общность скота, имущества, еды. Если так, то какой прок от богатства и какой вред от нищеты? Стоит ли трудиться ради богатства, не избавившись прежде от родственников? Нет, единство должно быть в умах, а не в общности добра... Добиваться единства ценой скота — вот начало нравственного падения. Братья должны жить в согласии, не находясь в зависимости друг от друга, а уповая каж-

дый на собственную судьбу. Иначе они и Бога забудут, и делом не займутся, а станут искать напасти друг на друга... Как тут добиться единства?

„Жизнь — основа достатка.“ О какой жизни идет речь?.. О бытие ради того, чтобы душа тела не покинула? Но такое существование и собаке дано... Нет, речь тут о другой жизни. О той, когда жива душа и ясен ум. Если ты жив, но душа твоя мертва, слова разума не достигнут твоего сознания, ты не сумеешь зарабатывать на жизнь честным трудом”.

Прекрасно сказано, не так ли?! Нам, откровенно говоря, не стоит искать обоснования наших добрых начинаний где-то извне. Все находим у Абая.

Мы находим у него ответы и на жгучие проблемы проводимой нами ныне внешней и внутренней политики. На его завещании: „Люби, мой брат, все человечество“ зиждется не просто дипломатия сосуществования, а осново-

полагающий принцип всечеловеческого единства и братства. В этом завете Абая заключается краеугольный камень нашей практической политики, по которой мы обязаны строить свои отношения с ближними и дальними странами. Абай вновь и вновь внушает нам: делай то, что делают другие, усвой их науку и культуру. Для этого необходимы культурные, экономические, политические взаимоотношения. Говоря современным языком — интеграция.

А другой его стержневой постулат: „Коль казах казаху не друг, будет жизнь постылой вокруг“ — является главным условием нашей национальной состоятельности. Разве в борьбе за будущее народа мы не нуждаемся в дружбе, согласии, единстве? Еще как нуждаемся! Значит, нам нужно более внимательно прислушиваться к завету Абая не в укор другим, а на благо себе.

О том, что невозможно народу, сложившемуся в определенных историче-

ских условиях, жить по-старинке, что необходимо в соответствии с новыми требованиями упорно трудиться, овладевать ремеслами, научиться торговле, тоже впервые убедительно сказал Абай. Иначе говоря, первым предложил казахскому обществу и социальную, и экономическую реформы все тот же Абай.

Поэт хорошо понимал, что единственное спасение казахов, лишившихся земли, самостоятельности, свободы в сбережении своего духовного мира, самосознании человеческого достоинства и чести. Лишь в таком случае можно сохранить свой национальный менталитет. Ради этой цели он жил и боролся.

Внимательно читая Абая, можно убедиться, что его взгляды созвучны также нынешней нашей рыночной экономике. Мир Абая — наша путеводная звезда. Она не позволит нам сбиться с пути. По ней мы определяем свои глав-

ные ориентиры. На все сложнейшие, смущающие душу вопросы он давным-давно ответил. Внимая Абаю, прислушиваясь к его советам, еще когда можно было направить великое кочевье по верному пути. К большому огорчению, у кого-то нет времени, у кого-то даже желания и воли.

А ведь нередко пути-дорожки искривляются из-за собственного нашего нерадения. Каждый, кто печется о благе своего народа, о его могуществе и процветании, пусть почаще читает Абая, пусть вникает в мудрые его советы. Вспомним: „Желаешь быть в числе умных людей, спрашивай себя раз в день, раз в неделю, или хотя бы раз в месяц: как ты живешь? Сделал ли ты что-нибудь полезное для своего образования, для земной или потусторонней жизни, не придется ли тебе потом испытать горечь сожаления? Или же ты и сам не заметил, не помнишь, как и чем жил?“.

Если бы каждый из нас, преодолев былую инерцию, окинул мысленным взором свою жизнь и дела, скажем, за десять лет с начала перестройки или за четыре года с обретения независимости, сразу бы воочию предстали перед нами все упущенные возможности и неиспользованные шансы. Многие наши сограждане, по давней привычке уповающие на сородичей, на правительство, надеющиеся не столько на себя, сколько на „доброе дядю” и „родную власть”, никак не могут перестроиться на новый лад, приспособиться к веянию нового времени. Из-за собственной нерасторопности и безынициативности им неуютно и на производстве, и в быту. Еще не изжита старая болезнь ждать указания сверху, ходить по кругу с протянутой рукой, жить по команде, из-за чего сплошь и рядом предприимчивость подменяется ловкачеством, дело — словом, предложение — просьбой,

доказательство — уловкой, добрый совет — мелкой обидой.

Глубоко огорчает то обстоятельство, что возможности, предоставленные историей, богатство, данное природой, по-прежнему не используются в надлежащей мере. И тут не на кого пенять. Не у кого искать виновных. Суверенитет наш был признан своевременно. Добрая воля по оказанию помощи проявлена. Готовность совместными усилиями способствовать подъему и развитию нашей экономики и социально-культурного положения четко выражена. Доброжелательные, партнерские отношения с ближним и дальним зарубежьем налажены. Все, что необходимо для деловых контактов, имеется. Не хватает только, говоря словами Абая, старания, усердия, прилежания. Старание в познании, усердие в труде, прилежание в учебе, порой кажется, ослабевают. Вместо этого все заметнее дают о себе знать беспощад-

но высмеянные некогда Абаем „постыдное, бездумное, без скота, без хозяйства“ безволие, безудержное бахвальство „забияки-вертопраха“, злопахательство „беспечного смутьяна“, „взбивающего, точно шерсть, ложь и сплетню“, зависть и алчность, „когда на каждые сто голов скота зарятся двести человек“, воровство, „нечурающееся ограбить собственный аул“, интриганство, „разделяющее народ на партии“, „натравливающее бедный люд друг на друга“.

Много горьких, отравленных ядом слов сказано реалистом Абаем с неизбывной тоской и болью в сердце о локальных и глобальных, национальных и общечеловеческих, социальных и общественных пороках и язвах, разъедавших душу народа, разрушавших нравственные устои общества. Можно без конца цитировать эти живые, хлесткие, образные, обжигающие сознание абаевские строки, поражающие актуальностью и

по сей день. И видя все эти изъязны и пороки вокруг нас, в нынешнем нашем обществе, испытываешь досаду и обиду. На кого? Только на самих себя! Но как же не огорчаться, когда забываем, что „жизнь, проведенная праздно и бесплодно, подобна ветру"? Как же не досадовать, когда иные „крикуны-забияки", „кликуши-горлопаны", „не боясь бога, не стыдясь людей", только и заняты тем, что расшатывают-будоражат общество, жаждая „многоликого скандала на сто дорог вокруг"? Как не обижаться, когда подобные легковесные поступки и трескотня, „скользкословие", порожденные недопониманием или — что еще хуже — равнодушием, унижают, умаляют наши независимость и суверенность? И тогда вслед за Абаем задаешься горьким вопросом: „Почему родичи досадают и обижаются на тебя, когда твоя лошадь приходит первой на скачках?... Люди ищут покоя, но стоит ему воцариться,

как им тут же становится скучно. Почему?.. Почему злодеи бывают смелыми? Почему иные бедняки бывают спесивыми?.. Почему казахи не слушают праведные слова, не находят для этого времени, но будут охотно внимать сплетням и грязным наветам и не уйдут, не выслушав их до конца, хоть все дела их пойдут прахом?..

Разве этот крик души поэта не обращен из глубины времени к нам, к нашему сегодняшнему обществу?

Все вы прекрасно помните: на всех подобных многолюдных и ответственных собраниях я не упускаю возможности говорить о необходимости единства и согласия нашего народа. Древняя и бесспорная истина: без этого нет страны.

На всех крутых поворотах судьбы если казах проигрывал битву или спор, то лишь из-за недостаточного единства и согласия. Не о том ли сокрушался и Абай?

*Все ничтожества бредят славой
мирской.
Суется, шумят, нарушая покой.
...Нет единства, согласия, нет прав-
ды в душе,
Потому табуны твои тают, как
снег.
Все не впрок: и богатство, и ум, и
родство,—
Только зависть съедает твое есте-
ство,*

— говорил он, обращаясь к соплеменникам.

Однако он говорил еще и так: «...наши предки обладали двумя достоинствами, которых у нас теперь нет... О каких качествах мы говорим? В стародавние времена были люди, которые звались "ел басы" — глава народа и „топ басы“ — старшина общины. Они решали споры, управляли жизнью общества... Люди отдавали бразды правления всеобщему избраннику и впредь старались поддерживать во всем, скрывая его недостатки и славя достоинства... Тогда и

влиятельные лица не переступали пределов благоразумия. Как им было не заботиться о людях, когда все были братьями, и достойные у них было общее?

И второе — люди свято берегли и дорожили единством. Стоило кому-то призвать на помощь других, упомянув при этом имена предков, как все бросались на выручку, забыв обо всех обидах и раздорах, охотно шли на уступки и жертвы. Говорили: „Братья ссорятся, но не отрекаются друг от друга“, „если шестеро погрязли в раздорах, потеряют то, что в руках; если четверо пребывают в согласии, на них небесная нисходит благодать“.

Скажите: где ныне эти достоинства? А ведь эти качества ныне, когда решается судьба страны, нам нужны более чем когда-либо.

Правда, я не могу, подобно Абаю, горько сетовать на полное отсутствие их среди нашего народа. Ибо соотечествен-

ники мои дважды оказали мне высшее доверие, отдавая мне бразды правления. Они исполнили свой долг. И я стараюсь их не подвести. Ведь все они мои братья, и достояние у нас общее. Общие и радость, и горе, и тревоги, и надежды. И нечего нам делить. Все наше. И нынешние трудности, и грядущие победы.

И поэтому, чувствуя острую необходимость скорее вырваться из тисков настоящего переходного периода, чтобы энергичнее выправить положение, не впадая при этом в произвол, а в полном соответствии с законом, я представил новый проект нашего Основного Закона на всеобщее обсуждение. С большим интересом и воодушевлением участвовали все слои населения в этом обсуждении, внося в проект множество замечаний, предложений, уточнений. При этом, понятно, не обошлось и без критики. И критика, и одобрения приняты с благодарностью. Все учтено. Тщательно взве-

шено. Мы нуждаемся в такой Конституции, которая не удержала бы развитие общества у тесного брода переходного периода, а подключила нас к общечеловеческому процессу правовой цивилизации, предоставляя каждому гражданину страны максимальную возможность для полнейшего раскрытия своей личности. И если проект Основного Закона получит всенародное одобрение на предстоящем референдуме, то это послужит еще одним блистательным доказательством нашего единства и общих устремлений. Я верю, что так оно и будет.

И тут, пожалуй, следует с полной откровенностью еще раз подтвердить: как мы не отказываемся от политики реформ в экономике, так не отрекаемся и от демократии. Ибо там, где отсутствует демократическая свобода, не может быть и свободы экономической. Мы можем и будем корректировать лишь те положения, которые стали помехой в достиже-

нии заветных целей. Никто не стремится, пользуясь временными трудностями, присваивать себе единоличную власть, возомнив себя божьим наместником на земле. О том трезвонят лишь те, кто, по словам Абая, благие намерения путает с подозрением вздорных завистников. Я хорошо знаю, что в нашей степи подолгу терпели безволие и равнодушие, но произвол — никогда. Не о себе моя забота — о народе. Не личная нужда, а нужды страны гложат постоянно мои думы. Возможно, не-которые политики, ближние и дальние, этого не понимают или не хотят понимать, но народ наш хорошо понимает, за что я ему признателен.

Идеалы, к которым стремился Абай, не ограничиваются лишь национальными рамками, они обрели общечеловеческое звучание. Теперь только настала возможность для реального воплощения их на казахской земле. И эта честь выпала на нашу с Вами долю, ибо мы являем-

ся единственными и законными наследниками тех поколений, которые извечно стремились к этим идеалам, но благосклонная судьба преподнесла нам столь высокую историческую и нравственную миссию. Мы относимся к тому поколению, которое наиболее родственно, близко великому мыслителю-демократу и духовному реформатору Абаю. И осознание этого обстоятельства налагает на нас особую ответственность. Осуществление, воплощение в конкретную социальную реальность высоких идеалов, заповеданных нам Абаем, всецело зависит от нас.

Подлинный гуманизм, пристальное внимание к заботам и нуждам человека, „чуткого сердцем и душой“, беспощадная правдивость в изображении жизни, открытый взгляд на мир, духовный максимализм, выразившийся в остром неприятии равнодушия, душевной лени, алчности, интриганства, бездумности и

безалаберности, косности и невежества,— все эти грани таланта нашего великого наставника должны определять главный смысл и содержание всех наших сегодняшних больших и малых начинаний.

Абай полагал: человек может быть счастливым лишь тогда, когда его стремление и старание понимают и разделяют другие. Доброе внимание окрыляет. Не случайно сказано им: „Дружба вызывает к дружбе“. Поэтому он неустанно говорил, как заклинание, о национальном единстве, целостности, призывал к взаимопониманию, миру и согласию. Чтобы народ мог процветать, он должен жить в мире и доверии с соседними странами. Таков один из магистральных исторических факторов, определяющих судьбу народа и в сегодняшних условиях.

Мы стараемся быть верными этим нравственным урокам Абая: смотрим на внутринациональное единение, на международное согласие, на мир между

народами и преемственность, родственность разных культур глазами Абая.

Гениальный мыслитель, которого ныне чествует весь благодарный мир, еще в прошлом веке, в своем азиатском захолустье, оторванный от мировой цивилизации, прозорливо предвидел, каким должно быть общество, основанное на свободе и равенстве народов, исповедующее мир и согласие.

Ныне у нас появилась моральная возможность построить такое всесторонне развитое общество, которое так точно представили и охарактеризовали золотое сердце и всепроникающий ум нашего великого соплеменника. Ныне для нас не в диковинку наука, искусство, ремесла, образование, о которых так страстно мечтал поэт. Народ образован. Специалисты подготовлены. В стране царит мир. Треть общества составляет молодежь менее тридцати лет. Само время располагает к тому, чтобы воплотить в

действительность высокие идеалы Абая. Нужно только, чтобы наука обеспечивала высокое сознание, образование раскрыло способности человека, а молодость проявляла свою созидательную мощь и дерзание.

Хорошо проводить год Абая. Благо — заучивать стихи Абая. Но еще прекрасней — если глубокие мысли и смелые откровения Абая не просто повторяются всуе в праздной беседе, а ложатся крепкими кирпичиками в основании наших повседневных дел. К этому следует неизменно стремиться. Только это и является единственным доказательством нашей верности мудрым заветам и наставлениям Абая, нашего проникновенного понимания и осознания сыновнего долга перед памятью Учителя добра и справедливости.

Самое необходимое в наше время, дабы осуществить все грандиозные замыслы, — Вера. Неверие в свое будущее

оборачивается предательством по отношению к своей стране. Абай даже в горестный, скорбный час не терял веры в будущее народа, в чем убеждают его слова: „Кому из нас не приходилось бывать в беде? Теряет надежду только слабый. Верно, что в мире нет ничего неизменного, но ведь и зло не вечно. Разве после суровой зимы не приходит полноводная цветущая весна?“.

Да сбудутся твои слова, великий предок!

И я неукоснительно верю в то, что все трудности сегодняшнего дня преходящи, что не за горами желанная, долгожданная пора, наполняющая сердца наших сограждан радостью, счастьем и новыми надеждами.

Только на этом пути мы обретем вечную гармонию, вечное единение с Абаем.

Так будем же достойны незабвенной памяти Абая!

Да не померкнет в веках его гений!
Спасибо!

Word
on
Abay

WORD ON ABAY

Speech of the President of the Republic of Kazakstan N. Nazarbayev

Dear compatriots,
Honourable guests,
Ladies and Gentlemen,

Today we hold an unforgettable celebration. All of us have gathered today in this magnificent palace to express our eternal unflagging love of never fading acknowledgement to our glorious son and wise teacher. It has become our long-standing tradition — get together in such a way each decade celebrating the anniversary of birth of this great man so as to worthily give credit to our past and

weigh our close objectives on the balance of reason. And each time the name of Abay reaches ever greater heights thus glorifying the honour and dignity of our nation. True, there were times when we rejoiced immensely the fact that the invaluable legacy of our illustrious poet had not been trampled upon by the ruthless boots of class ideology and acquired its due import in all the coming generations. Afterwards we were filled with legitimate pride becoming aware of the obvious fact that the Poet's fame was not confined by purely national scope but it made up the cultural treasury of neighbouring peoples and far off countries. Small wonder that the holiday we mark today is ever more significant. We have every reason to heartily congratulate each other without concealing this altogether national jubilation.

As is well known Abay's dream was to become a son of his homeland rather than that of his father. Today we may well

maintain that his dream has come true for he seems to proudly sit in the most honourable place at our festival as a truly world-famous, wise and sagacious Teacher, Poet and Genius for all mankind. Sheer evidence thereto is the fact that the celebration started its triumphant march not in Almaty or Semey, not in Karaul or Zhidebai — birth places of the poet, but in the developed countries of East and West, in well recognized states of Europe and Asia, in such major centers of the world as Moscow and Istanbul, Paris and Peking. For all this we have to give credit to the good will of one of the most authoritative agencies in the world — UNESCO which treated our request with great sympathy and consideration. It thought it possible to break decades-long tradition of marking „round“ dates of calendar, it announced the year of 1995 that of Abay, it passed a decision to mark the jubile under its aegis throughout the world. We have every

reason to regard it as a high moral and political support it accorded to a young state that has only recently gained sovereignty and has entered the community of independent states as its equal member. It may well be regarded as sheer good will and beneficial attitude to our people. I think it my particular duty to express — on behalf of all the Kazakstanis — my most sincere appreciation, gratitude and recognition to UNESCO, to its Director General, a prominent public figure, well known poet, honourable Mr. Federico Mayor. Most whole-heartedly we thank all the states and authoritative international agencies which have already celebrated or are yet to celebrate Abay's days, for their making a sizable contribution to propaganda of Abay's legacy. It is they who have delegated their smartest representatives to our festival. All this is a tangible evidence of nascent new spiritual approaches testifying to the victory of

ideals of democracy and humanism the world over.

Genuine fraternity is in spiritual unity of people united in joy and grief. Kazaks would say, „an ambassador joins peoples while the one who breeds strife separates them“. We do not conceal utter satisfaction to the effect that Abay being one of the brightest advocates of the honest and open soul of our people has become in our day a brilliant Ambassador of spiritual unity calling all nations of the Globe for peace and accord. The true son of the country, he did all to glorify it and now the grateful land brings glory to its illustrious son. Nowadays, when Kazaks-tan experiences a truly historic period, our nascent state has already managed to present itself to world community as a reliable partner, a well-wishing ally and a devoted companion on the way to civilization. Time and again we thank our stars that in Abay's personality we have obtained such a worthy, proud

spiritual support. Just as much we are grateful to our Creator for the chance given to our nation to demonstrate to all the world the ability to honour and worship its sacred legacy. In fact, we are happy to live in such an epoch and to loyally serve to such nation and such society. We regard it as a gift of our lucky stars. Awareness of this rare benefit strengthens our spirit adding new enthusiasm and confidence. Tremendous wisdom of multifacet and laborious history that had brought up such unprecedented intellectual giant as Abay is in fact a natural continuation of those momentous events which we live through experience nowadays. If we manage to profoundly study and analyse all complex vicissitudes of Abay's life and his spiritual strivings, to make due conclusions, we are sure then to succeed in perceiving and comprehending this misterious link that connects Abay with the stage of development we experience today and to learn quite a few useful things

thereof. Then it would have become all too clear to us: just as Abay couldn't help deliberate and write so bitterly and painfully in his far from easy days we too can hardly help taking great pains to cope with the tremendous challenges of our time.

Dear guests and other participants of today's function.

As is well known uncommon circumstances urge one to seeking just as uncommon actions and endeavours. Such circumstances bring to life particularly powerful will and talent. That is why from times immemorial the eternally uneasy and restless human kind, invariably striving ever up and up, to ever new heights, in its endless spiritual finds and highly honours audacious and wise personalities, trail-blazers capable of identifying fine goals and the right way looming large in the dark of the future.

Nothing can be gained without some lofty guiding idea. No seeds of honour and dignity in human soul would ever give their noble fruit without it. A man deprived of such facilities would hardly grace his fellowmen let alone himself. Without those features national self-conscience is a mere fiction. For then one would fail find the way to progress and prosperity, in fact, then one is doomed to dragging along the deserted path having to resignedly eke out his miserable existence. To bring the nation and society out of the impasse, out of the state of decay and poverty, the people had to give birth to a chieftain, a leader bestowed with extraordinary faculties and selected be the very nature and history. In a word it should have been a man with prophetic vision, angelic purity in thoughts and a lion's courage in deeds.

These were actually faculties inherent in Abay, substantiated with mockingly smart intellect and powerful spirit. That's

what made him superior to his epoch of social stagnation thus ranking him one of the first among the true elite of spiritual knights of mankind. Which is why it is impossible to get the true insight of Abay's creative legacy without minute analysis of his epoch.

Those were real hardtimes in the history of Kazakhs. One can easily imagine tremendous vastness of infinite Kazakh steppes that happened to be on the crossroads of strategic interests of the empire resolved to occupy an ever greater portion of the Globe advancing as far as possible both to the South and the East across Central Asia. At any event the Empire would have hated to lose such tastiest bit. However the „noble objective“ implied destruction of the historically established national system of administering the country. To gain imperial goals one had to forcibly impose on the Steppe vicious procedures, rules and form of

power of the omnipotent Metropoly. In a desperate hurry and quite artificially there have been set up several tiny Khanates thus breaking up erstwhile ethno-territorial integrity. Then they reduced the nation and the Khanate lands to volosts and auls after tribal criteria. Consequently the Khanates were aptly dismembered like a sheep's body depriving then in passing of their sovereignty and forcibly incorporating them in the composition of various gubernias to subsequently turn the nation into mere settlers. The thrones of recent Khans were occupied (naturally on promotion of the tsarist government) by volost rulers from among the „loyal Kazakh subjects“. Having dislocated all the previous traditional links which consolidated the unity of people they imposed an altogether foreign way of the lowest level, i. e. in auls and volosts all power belonged to local elite, „atkaminers“, while the uyezds and oblasts

were managed by military officials loyal to the Tsar. As a result on the land of their own Kazakhs into mere, newcomers deprived of basic social rights. In fact the nation became deprived of not only national but also tribal unity, such policy gave birth to discord and confusion among the population. At the supreme order „from above“ the country was „distributed“ among the frontier gubernias of Siberia, Orenburg, Astrakhan and Turkestan while Manghystau was first subordinated to Transcaucasian and then Transcaspiian oblasts. Indeed one can hardly imagine a more miserable lot that could have befallen a once single nation. To be sure there are few nations on the Globe who escaped the yoke of colonialism, yet another such people as Kazakhs who had suffered from so crushing and relentless reforms, from so severe predicaments and trials is indeed hard to find on the Mother Earth.

Such was the perfidious colonial policy whose goal was to turn enormous

area occupied by nomads into a strategic spingboard for ever greater expansion of its territory. Pursuing this goal the empire would not stop short before ruiving historic statehood and depriving its aborigenes of basic human rights. It's an open secret though that to this day here and there one can evidence similar imperial ways and ambitions in all sorts of appeals and programmes of bellicose politicizing hawks and patent bawlers. Particularly outrageous are utterances of some „oracles“ dreaming of the return of the epoch that has long since sunk into oblivion, the epoch when one could afford voluntary re-patterning of territories, driving whole nations off their age-long habitats, turning them into resigned cattle-breeders with the goal of themselves becoming absolute masters of the territory rich in mineral resources. Such petty tyrants were all too plentiful in Abay's days too. More than that: they were not satisfied

with polluting the land and humiliating the people, they would like to poison national conscience, mock at the language, faith, rites and traditions, they tried to do all to make people forget their ancient unique art, trades, history, to instill a feeling of shame of one's national uniqueness. Such policies were practised with particular refinement, subtlety and methodicalness. That's how an altogether new disgusting phenomenon was born: „culturization of non-Russians.“ It was the only small fry swallows the bait, the way a moth is thoughtless driven towards a fire. Quite soon unity and concord were forgotten. Selectively,— in education, in service the government pursued the aim of undisguises russification on the one hand and instigation of envy and enmity — at the other. More than that; even enlightenment has acquired a tinge of evil-scheming. In fact, they set about perfidiously trapping (naturally under a

guise of particular concern) the nation that all throughout the century desperately upheld its honour and dignity. Those who got afraid of the government that built fortifications instead of schools, that flooded the steppe with guns rather than with books, thought it better to get out of the way moving off to lonely deserts. Others who persisted in staying on their native lands had to be satisfied with a miserable lot of a petty employer or even a hired man. Only migrants from all over empire provinces could afford fertile lands, cushy jobs and noble service. From that time on the resources allocated for the development of provinces were spent on improvement of settlers' life. Those who sincerely advocated education of non-Russians were openly laughed at. As was put by one high tsarist dignitary in the latter's letter to the steppe Governor „for extraordinary love to fellowmen". If the number of Kazaks who obtained Russian

education reached 1% by the beginning of the new century, it was achieved mostly at the expense of donations accorded by local tycoons, and by a handful of aborigine enthusiasts craving for knowledge. All and every living being strives to light and life. There is no living being on Earth that would dream of suicide. Neither do people. Regardless of privations and victimizations suffered by people, they would always hope for the best. If for the benefit of that grand goal some eight centuries ago one of our compatriots set out on a long journey to the South of Asia in search of knowledge, in the last century the number of such audacious men with same enthusiasm was legion. Yet just as we cannot maintain that lofty designs of Al-Farabi were cast by the fatherly concern on the part of Arabic Khaliphate, it would have been equally futile to look for a manifestation of particular concern on the part of tsarist autocracy in the audacious

deeds of a handful of desperately brave sons of steppes of the last century who were thirsty for knowledge. Educating non-Russians from provinces also betrayed a well considered system. Yet it started working mostly from the second decade of current century. Consequently one should regard striving to education, to knowledge pronounced before the period at issue as a spiritual endeavour of certain individuals prompted by acute expediency of national life. In fact, it was an enviable manifestation of farseeing national self-consciousness, always on the rise. It anticipated utter decay of the outdated economic and social way of life, it was sure that a new social — and — economic system is yet to come. It is not just a chance but a natural phenomenon. Viability of national spirit abhors such approach and prevents us from deciphering the essential phenomenon of such genius personality as Abay. Magnificence of Abay's genius

lies in the fact that in the epoch of colonial oppression and humiliation he managed — contrary to all vicissitudes — ennobled fortitude of national spirit, instilling persistence and daring rather than wary cowardice, purposefulness rather than confusion, striving to knowledge rather than ignorance and career-seeking into the minds of his fellow-tribesmen.

Abay experienced all the burdens of this confused time to full extent. His father, Kunanbai, was a conspicuous personality, influential among both steppe tycoons and tsarist officials, he felt sure enough regardless of ongoing changes. Somehow it was a unique man characterized by one of European travellers as a „steppe Cicero“. Wise, masterful, and ambitious, Abay's father took his young son from both Moslem medresse and Russian parish school to get him engaged in matters of administration. The young man happened to be in the very thick of struggle between

the new and the old, between tribal traditions and cynical psychology of tsarist colonialism. At all events he tried hard to be an advocate of the all too humiliated people deprived of all social rights. Soon however he evidenced complete futility of his efforts. Tsarist officials met him with mistrust while his fellow-tribesmen envied him. He felt disappointment quite early, kissed good bye to his recent illusions and plunges into creative activities devoting to it the last twenty years of his life. And now his work has become a proud legacy of the whole of mankind. As a poet Abay raised improvisational poetry of Kazakhs up to the standard of genuinely realistic written poetry. He expanded its thematic range quite tangibly. He introduced genres and forms it had never before. Rejecting traditional insignificant descriptions and empty verbiage he created highly philosophical lyrics which displays to advantage the innermost feelings of being.

Gentleness, melodiousness, sensuality of Oriental poetry were rendered in Abay's poetry an inimitable accord with intellectuality and psychologism of western literature.

Indeed no truly Abay's school could be ever born without Abay — a school of written literature of the early XXth century with its civil pathos, stylistic diversity, sharply social colouring and a bright artistic range. In lyrics by Magzhan Zhumabaev, Berniyaz Kuliyeu, Shangerei Bukeyev, Shakarim Kudaiberdyev, in scientific and political journalism of Alikhan Bukheikhanov, Akhmet Baitursynov, Omar Karashev and others there has found brilliant expression an altogether new, profoundly national-and-aesthetical tinge of the literary school that has been elaborated and systematized by the genius experience of Abay. Ennobled by this sacred source our rich multi-genre fiction became a reliable spiritual basis

that withstood all tragic calvry of the XXth century. It not only served devotedly not only to its nation but also met most exquisite aesthetic requirements made by the multinational reader of the now expired USSR and the world itself. In this context we feel deeply obliged to Abay's unique talent who — as long ago as the last century — dared expanding the limits of national world perception.

Worth noting is that Abay has succeeded in becoming a world-famous figure not only owing to his literary endeavour. More than literature served for Abay peculiar golden gates to the infinite world of Universal Spirit extending from ancient days to space wastes. It cannot be encompassed and only literature makes it possible to grasp all spheres of being, all aspects of man, Nation, History and Spirit in their inalienable unity, to broaden the confines of human knowledge. Reality of the epoch predetermined tremendous scope of

Abay's thought, his research pathos. It was he who comprehensively analysed the life of his people measuring the whole depth of its tragic lot. He would set about seeking a remedy to people's woes. Full of compassion and sympathy, Abay himself rose to the heights of universal humanism. He overcame all petty troubles which would always happen between people and nations: he treated the neighbouring Russian particularly closely heed Abay's meditations, for our time of transformations. One thing is clear:

The great philosopher in way appealed to shedding tears of sympathy over the poor. He saw genuine love to people in awakening its honour and dignity, its civil activity and ambition, for it to be able to manage its own fate. Abay was pressed for this by both humiliating policy of tsarism and by ever growing plebeian ways. But Abay also saw that it was futile to combat it openly. Yet he was

never tired to find a way to spiritual Renaissance.

Here's Abay's advice: work, get rid of poverty. For" a hungry man is hardly able to remain sensible and honest, let alone strive for knowledge. To feel the need for knowledge and culture one should be free from daily concern about bread and other nations with invariable profound respect. He was quite sincere in his love to the great Russian culture and always ready to learn from it. He was sure of one thing: spiritual interaction joins people, both big and small. All people are friends.

So what's the way out? Says Abay: „You should master Russian language for that people possesses wisdom and developed science and high culture. Russian science is a sure key to world comprehension. Possessing this key would substantially improve the life of our people.“

The answer might seem unexpected and embarrassing. Isn't it too simple? Isn't it

the same what tsarist officials uphold? No! For it goes not about humiliation of a steppe dweller but about the latter's envobling, making him equal in his rights and dignity with other nations. According to Abay: „to avoid vices specific to Russians, to borrow their achievements one should study their language. It's a sure key to feeling equal with them." The conclusion is clear enough: to uphold one's dignity one should first become equal in cultural and educational standards with those who try to humiliate or oppress you.

This very creed of his which on the surface seems to be sheer obstinacy Abay proved by his very life. Living in a far-off Kazakh aul he managed not only to study not only most of Russian classics, but also to translate them into Kazakh and was an ardent advocate and propagandist of their works.

More than that: through Russian Abay got acquainted with immortal creations of

Byron, Goethe, Schiller, Lesage, Dumas, Mizkiewicz and he even „sound-scared“ them in Kazakh. Abay's inquisitive mind made its way to the intellectual treasure of ancient Greece and Rome: he closely studied works of outstanding thinkers from Aristoteles and Socrates to Spinoza and Spenser. Just as powerfully he was attracted by Darwin's research, by the work written by John William Dreper, a New York University professor. He tried hard to get the insight into the history of development of social thought in Europe so as to comprehend the interconnection between catolicism and science. Small wonder that ge admitted once: „My Kaaba moved to the West“.

A sensitive poet and thinker he tried to grasp the life of steppe through the life of rest of the world. Time and again he looked through thick volumes in Arabic and Persian getting yet another insight in poetry, history and philosophy of the Orient giving

new appraisals and comments. Particularly closely he studied works by Tabari, Rabguzi, Rashid ad' Din, Babur, Abulgazy. Quite substantially he mastered Oriental logic and Moslem law. He was pretty well informed about cultural and spiritual life in Central and South Asia of his time.

Just as comprehensive and profound was Abay's knowledge of national culture. He was both delighted and saddened by the pathos and fury in works by Korkut, Asan — the Lamenters, Atalyk, tale-narrators as Sypyr, Kodantaichi, Kartugan, Dosmambet, Shalkiiz, Markask, Zhiembet, lofty truth in wise improvisations and behests of Bukar-Zhyrau, of biis Tole, Kazybek and Aiteke.

Suffice it to add to this list sacred names of illustrious Turan scientists, historians and poets — those of Khodza Ahmed Yassavi, Al Farabi, Yasif Balasaguni, Makhmad Kashgari, Mukhamed Khaidar Dulati, Mukhamed ibn Kais and one would

unvoluntary be struck by tremendous encyclopaedic knowledge and unprecedented world outlook of our great compatriot. True, one can only wonder how the ancient infinite steppe wastes that embrace two huge continents with its golden bowl gave birth to such a remarkable giant of Spirit and Intellect whom could hardly encompass any traditional conceits, schools, cultural trends.

Indeed, intellectual outlook of Abay was immense and just as immense was the range of his emotions embracing all spheres of the Universe. Sensitive heart and sober mind, imaginative and sensual perception of world at large, severe criticism and subtle lyricism harmoniously combined in this complex personality emphasized integrity and wise maturity of this unique character. There was no room to whatever smugness or narrow-mindedness. Rather it was truthfulness and tragedy dialectically combined.

Why? What are the whereabouts of so great spiritual rationalism and maximalism with the steppe bard who born and worked in remote Asian province? What have they come from — these proud and valiant moral ideals that put a Man in the center of all that lives and exists? These all — embracing views claiming radical transformations in society? Probably he was just urged by his existence, dull, bedraqqled and cheerless? It may well be: he got tired of petty squabbles, of his fighting a thousand singlehandedly. With bitterness he might have got the awareness of futility of his efforts, he felt depressed being witness to a dire poverty of the steppe which went on eking out miserable existence while the world round it was changing beyond recognition. He felt deeply sorry for his simple-hearted but spiritually somnolent countrymen.

Why? Only yesterday, listening to self-satisfied mocking stories of his

villagers he thought with poorly disguised pride: „There's no other more worthy and noble nation like Kazakhs.“

And now taking a closer look he saw only too clearly that those who were laughed at have long since advanced far ahead. He ask for himself: some could cultivate any thinkable plant, others have roamed the world over, still others could make any thing. Some nations are fine soldiers, they are capable of withstanding hardships, facing death with dignity, caring for schools and honouring religion, they can work and collect wealth...

There are others though: who spend all their time in discord and squabble, who are no good even as servants... Is there any ground for jubilation and mirth? It was the very painful question that tortured Abay's mind.

One cannot afford being blind to human sores. One must do all to find the way out.

Having studied wise people of West and East he came to the conclusion: „God is an absolute truth and true are his words; never he instilled — be foul, idle, so without following Phophet, it's impossible to get rid of wrong-doings; one has to crush greediness in oneself. If we don't truck the right road in the society the society shouldn't be straightened; to reform the nation each is to be self-perfected. With this end "one shouldn't be happy to each trifles and be ashamed of matters one shouldn't be ashamed. „So the main refuge is work. For Abay work enriches cognition. Work strengthens memory. Work elaborates knowledge, selects important from unimportant, inspires person's brains. Then, work is the basis of all benefits, industriousness is the main meaning and objective of a human life. Idleness on the contrary is the source of all virtues, it gives birth to obsequiousness, double — facedness, hopelessness. The only thing

that won't let a person to turn over a beggar — is agriculture, trades, commerce, sciences. One has to be diligent. Abay is complaining: "God endowed you with power, for you to work, but you're not using it for a fair job: God presented You with sciences, but you're not studying. God endowed You with reason but what you used it for? If you would be living creatively you could become rich".

Abay was convinced that only thanks to labour a person reaches morale perfection and is able to bring up within a family a new attitude to such definition as the fatherly, motherly, friendly interrelative duty. In any case lazybones and loafers squandering the wealth are doing every utmost to seed up parasits traits. No one can discuss the change of morales.

According to Abay, the only measurement in the Universe is the attitude towards Labour. Let's lend our ear to his „Sixth word“. As the Kazakh jargon would have it:

„Unity is the beginning of every success“.
But what kind of unity he is at? They say it is the unity of property, food. If it is so, then what's good of the wealth and what's bad of the poverty? Is it worth toiling for the wealth, not avoiding firstly of relatives? Alas, the unity should be in minds, but not in the unity of property. Brothers should go living in concord, without being in the interdependency, just hoping for own fate. Otherwise they'd leave God on oblivion, and won't take down to business, just search for grievences for each other. How can one rich unity?

„Life is the basis of well-being. What kind of life he is at? Just about commonplace living for the soul not to quit the body? But a dog can lead such a life. No, it is about the life with the clear brains and living soul. If you are alive, but your soul is dead, words of reason won't reach your conscience, and you won't be able to earn your living fairly“.

Good words, indeed! Frankly speaking we shouldn't search for good intentions somewhere abroad. Abay has everything. Abay gives us the answers to all vital and topical problems of current domestic and foreign policy. His will „love the brother the humankind“ is not but a basis of diplomacy of coexistence and the integral principal of the human unity and brotherhood. This is the cornerstone of our current policy, which is the must for our relationship with neighbourhood and overseas countries. Abay time and again persuades us to do what the rest of the world is busy doing, acquire their culture and science. With this end we are in need of cultural, economic, political interrelation. To speak modern we need integration.

His next postulate „If a Kazakh isn't a friend to Kazakh, the life will be unbearable“— is the main principal of our national wealthiness. We are in great need of friendship, concord, unity in our

struggle for future. Thus, for our own sake we have to be more careful to Abay's words.

It was Abay, who was the first to say that it's impossible for a nation to live in the old way, and it's inevitable to work hard, acquire trades, get to know commerce. Otherwise, he was the first to suggest the Kazakh people the social and economic reforming of the society.

He was well versed that the only salvation for Kazakhs, deprived of land, independence, freedom is protection of their own self, human dignity and honour. Only in this way it's possible to preserve the national mentality. For this he lived and fought.

Having thoroughly read Abay's works, one can't but be convinced that his ideas are consistent with our current market economy. Abay's world — is our lodestar. It won't lead us astray. We set the pace by it. Long long ago he answered all the most difficult questions. The Great Normadship

could be directed the right way if one had followed his advice. Unfortunately somebody lacks time, the other are deprived of will and desire.

Not a rarity when the pace is being curved because of our absence of desire. Every person who is longing for the best of his nation, should time and again follow his wise advice. Let's recall: „If you'd like to be among intelligent people, ask once a day, once a week, or once a month: How do you live? Have you done anything beneficial for your education, for your everyday life? Wouldn't you be tormented with regrets? Or may be you don't remember how you've been living“.

If each of us overcoming the former routine of the life, should examine one's life and doings, namely for the decade from the starting of perestroika or for four years of gaining independence, we'd see all lost possibilities — many of our people according to the traditions, who are not

hoping for themselves, but for the „kind Uncle“, „our power“, can't but be turned to a new life.

Because of our idleness and lack of initiative they are feed ill at ease either at their jobs, or at home. The old disease hasn't been cured yet to wait for commands, to pass running hat, and it's the reason why the enterpreneurship is changed by dodgering, business by blan-blan, proposal by request, proof — by different tricks, kind advice be an offence.

I'm greatly worried about the fact that the possibilities, wealth are not in a proper usage. Nobody is to be blamed. Our sovereignty has been declared timely. Assistance has been rendered. Godwill, partnership relationships with many countries have been established. We have everything for business contracts. We lack as Abay would have it, diligence, thoroughness. We are not doing the utmost in education, work. It is being changed as

once Abay laughed — off lack of will, Mister Know-Allness, envy, robbery, intrigues.

Lots of bitter words were uttered by Abay — realist over local and global ethnic and social virtues that ruin the morale of the people. One can go along quoting these Abay's vital, figurative lines. One can't be offensive and disappointed having seen all these defects around us. We should be blamed! But how can't we be disappointed when we forget that „life spent uselessly is the life of a wind“. One can't but be angry that some squabblers, without fear for their wrongdoings before the God are busy with brains-storming, seeking for a scandal? One can't but be offended when hearing that such kind of actions, and chattering, which are the result of misunderstanding and indifference make little for our independence, sovereignty. And do you want to know the answer why your kith and keen

is angry at you, when your horse is the first on races? People are in search of peace, and calmness, but when then have it, everything becomes dull to them. Why? Why villains are so bold? And why some poor are so arrogant? And why Kazakhs don't follow good advice, just leaning their ears to rumours?

Wasn't it Abay who meant these words for us to our modern society?

You know quite well that at all sorts of such meetings I keep saying about the necessity of concord and unity of our people. It's as old as the universal truth. There's no country without it.

At all turning-points of history if Kazakh lost the fight or dispute, it's only because of lack of unity and concord. Wasn't he grieving for it? Addressing his people he used to say:

„All notorities dream of glory, Fussing, fidgeting, interfering. There is no place for unity, for concord and may be this

the reason for your herd of horses to be vanished ... And you can't be happy, though have you wealth and brains and brotherhood. And there's a place only for envy".

He used to say: Our ancestors possessed two dignities, which we are lacking now. What traits is he at? In Antedelluvian times there were people called „el basi"— head of the people and „top basi"— the eldest man of the community. They were settling disputes, managing the life of the people. The elected representative of the people was granted with the reins of government and the community and from then on they did the utmost to back him up, hiding his pros and glorying his cons. Then the influential men couldn't step off sense, so how couldn't they take care of their people, where they lived in brotherhood with common property?

Second. People cherished as an apple of the eye the unity if somebody called for

assistance, everybody tried to give a helping hand without offences and disputes. They used to say „Brothers quarrel but they don't renounce each other. "If six people are bogged in quarrels, they would lose everything they have, and if four people live in concord, then there is a place for paradise.

And so where are these dignities? And we badly need these qualities in a turning period of our history.

But I can't complain as Abay to complete lack of the above mentioned among my people. Because as much as twice my compatriots endowed me with the trust, granting me the reins of government. They executed their duty. And I, on my side do the utmost not to let them down. They are my brothers and we have the property joy and grief in common, hopes and troubles — are common to us. Nothing is to be divided.

Thus, knowing the necessity to tear myself away the current transition difficulties, in pursuance with the legislation I have brought up the New Draft Constitution for universal discussion. All layers of the society partook in the discussion, making lots of amendments, modifications, proposals. Critical remarks and approval have been thankfully admitted and considered. We are in great need of such a Constitution, that won't hold the development of the country, but would include us to the global process of civilization, granting every other citizen the maximum possibility to uncover the best in individuality. If the Draft Constitution will be approved universally at the forthcoming referendum, then it will serve as the best proof of our unity and common aspiration. I do believe that it would be so. And here we have to reiterate: we don't give up either from economy reforming or from

democracy. If there is no democratic freedom, there is no freedom in economy. We are able to notify all those provisions, which have become an obstacle in reaching our cherished goals. No one desires to gain the personal power, becoming conceited as a God vicegerent. I know not by hearsay that people have been bearing indifference and lack of will for a long time, but they never could stand tyranny. I do care not of myself,— I do care of my people.

Personal demands never occupy my mind; there is place only for demands of my country. May be some neighbourhood or overseas politicians don't understand or they don't want to recognize it, but my people do realize it. I'm very thankful to it.

Abay's ideals are not limited ethnically, they got global sounding. Only now it's time for their real implemenatation on the Kazakh land. We are honoured to have such a fate, because we're the sole

heirs-at-law of those generations, which were seeking for these ideas, but favourable luck endowed us with such high historic and morale mission. We are representing the generations which stand nearest to Abay — Great Democrat — Thinker, and Spiritual Reformer. Realization of it imposes on us special responsibility. Execution, implementation of high ideals, taught by Abay — is dependent on us.

Real humanism, consideration of people's demands and needs, truth in life depicting, spiritual maximalism, which is entailed in being indifferent, non-acceptance of idleness, greediness, illiteracy — *all these assets of Abay's talent should define the main meaning and content of all our beginnings.*

Abay thought that a person could be happy only when his aspiration and efforts are recognized and understood by others. Kind attention inspires. It was not at random that he told : "Friendship calls for

friendship". He was keeping as invocation over ethnic unity, called for mutual understanding, peace and concord. For the people to prosper it has to live in confidence and peace with neighbouring countries. It's one of the main historic factors, defining the fate of the nation for today.

We are trying to be loyal to these Abay's spiritual lessons, try to vision the ethnic unity, interethnic concord, kindred of different cultures with Abay's eyes.

Talented thinker who is honoured by the thankful World, even in the last century, in his Asian god — forsaken place, far from the world civilization predicted the way and manner of governing the society, which would be based on freedom and equality of peoples, confessing peace and concord.

Now we've got the moral possibility to build such a universal developed society, which had been imagined and defined by the golden heart and bright mind of our

great compatriot. Today there's nothing remarkable about science, trades, education. The people are educated. Experts are ready. Peace is in the country. Youth under 30 years makes the third part of the population. Time itself is for implementation of Abay's cherished dreams. There is only need for the science to provide for conscience, education to broaden the capacities of a man and youth — to reveal its creative power and aspiration.

It's good to hold Abay's Year. It's blessing — to learn Abay's poems by heart. But it would be better if Abay's deep thoughts and sincere revelation wouldn't be reiterated socially in vain, but be a basis for our everyday matters. One has to strive for it. It is the only demonstration of our loyalty to wise invocation and will of Abay, our children's duty before the memory of Teacher of Kindness and Justice.

Faith is the main current asset for implementation of all tasks. Lack of faith in the future would lead to betrayal towards

your own country. Even in the most mournful days in the history of our country Abay didn't lose faith to the future of his nation. The evidence of it are his words: Who error hasn't been in trouble? Only for a weak person is to lose faith. It's true that there is nothing invariable on the earth, but evil isn't forever. Isn't the full blossoming coming after cold winter?

May your words come true, our Great Ancestor! And I do believe that all difficulties of today are not forever; and that in a while we'll be living in time will fill the hearts of people with joy, happiness and new hopes.

Only on this very way we will obtain everlasting harmony, unity with Abay.

May us be worthy of Abay's never to be forgotten memory! May his genius never be dwindled!

Thank you for attention.

Научно-популярное издание

Нурсултан Абишевич Назарбаев

СЛОВО ОБ АБАЕ

*/на казахском, русском,
английском языках/*

Редакторы Қ.Құрманов
Көркемдеуші редакторы А.Ващенко
Техникалық редакторы К.Тұрымбетова

ИБ № 6810

Теруге 10.10.95 жіберілді. Басуға 18.10.95 қол қойылды. Офсеттік қараз. Пішімі 70x90 1/64. Әріп түрі "балтика" Офсеттік басылыс. Шартты баспа табары 2,925 + 0,0731. Есептік баспа табары 3,158 + 0,131. Шартты бояулы беттаңбасы 3,034. Таралымы 10000 дана. Тапсырыс № 3649

Қазақстан Республикасы Баспасөз және бұқаралық ақпарат істері жөніндегі ұлттық агенттігінің "Рауан" баспасы, 480009, Алматы қаласы, Абай даңғылы, 143-үй.

Қазақстан Республикасы Баспасөз және бұқаралық ақпарат істері жөніндегі ұлттық агенттігінің "Кітап" полиграфиялық кәсіпорындары өндірістік бірлестігінің Кітап фабрикасы, 480009, Алматы қаласы, Гагарин даңғылы, 93-үй.